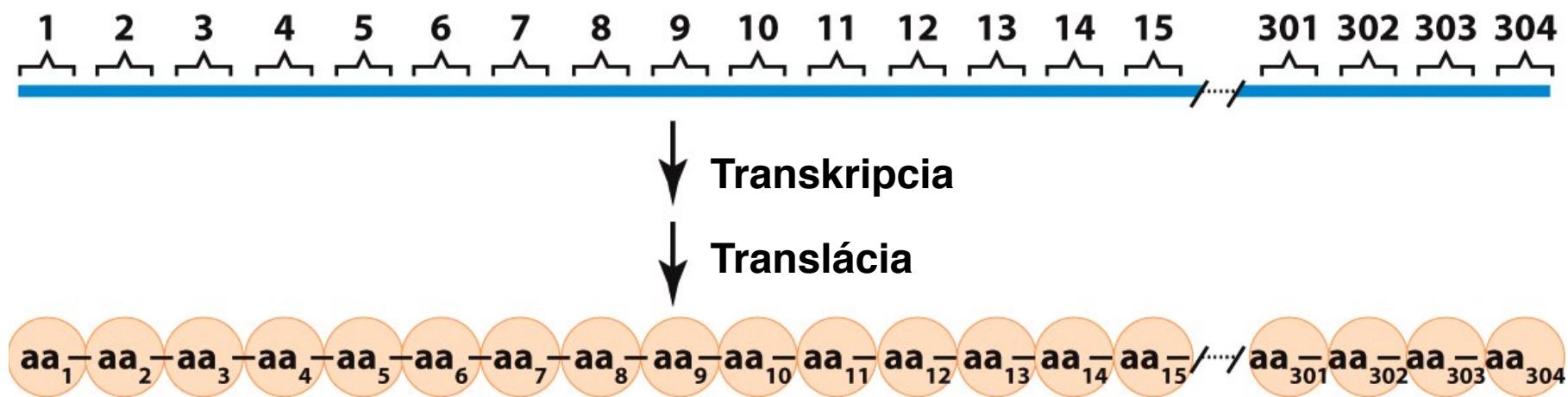

Expresia génov I:

Tok genetickej informácie z DNA k RNA

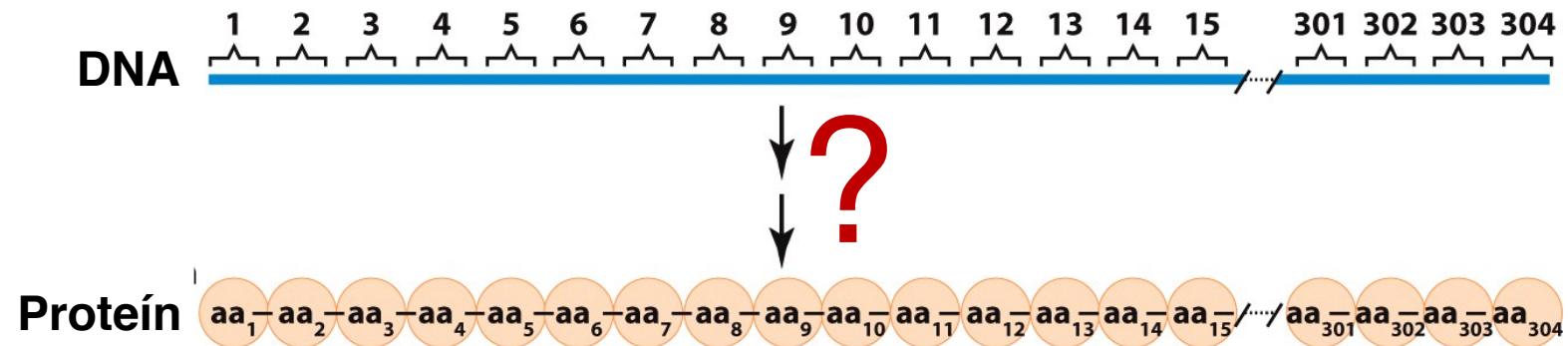

Moderná koncepcia génu

- **Gén je funkčnou jednotkou**, ktorá kontroluje syntézu polypeptidu, alebo RNA
- **Štruktúrnou jednotkou je pár nukleotidov**, ktorý je najmenšou jednotkou schopnou podliehať mutáciám a rekombináciám.

Gén a proteín sú kolineárne

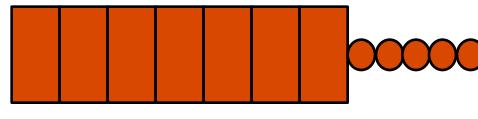
Kódujúca oblast' neprerušeného prokaryotického génu

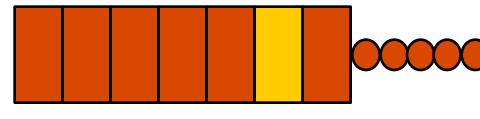
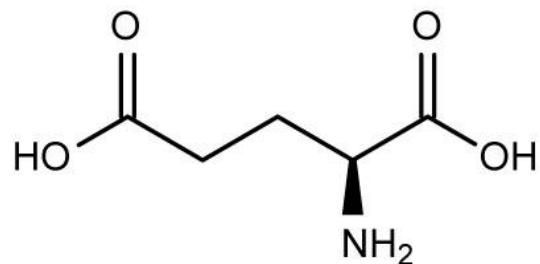
Zmena v poradí nukleotidov často vede k zmene v poradí aminokyselín v polypeptide: Kosáčikovitá anémia

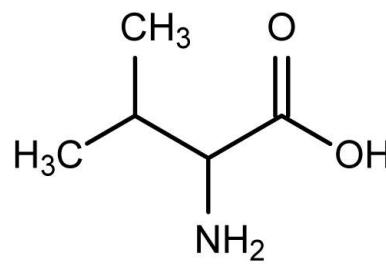
**β-ret'azec
hemoglobínu**

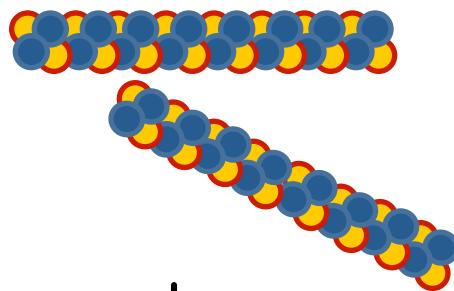
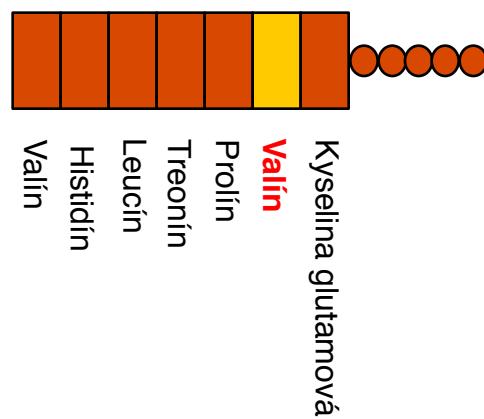
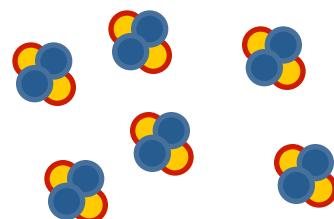
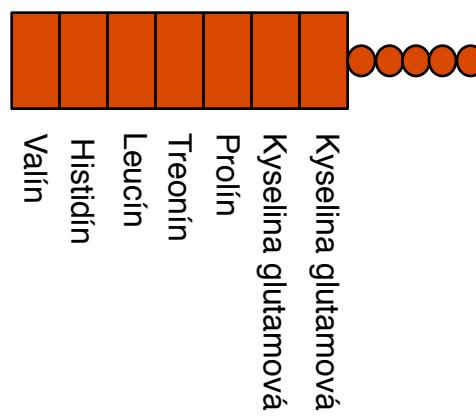
Kyselina glutamová
Kyselina glutamová
Prolín
Treonín
Leucín
Histidín
Valín

Kyselina glutamová
Kyselina glutamová
Prolín
Treonín
Leucín
Histidín
Valín
Valín

Zámena 1 aminokyseliny v β -reťazci hemoglobínu sa prejaví na úrovni proteínu i celého organizmu

Deštrukcia abnormálnych krviniek

Anémia

Poškodenie srdca

Hyperrekativita kostnej drene

Agregácia krviniek
Upchávanie ciev

Lokálne upchávanie ciev

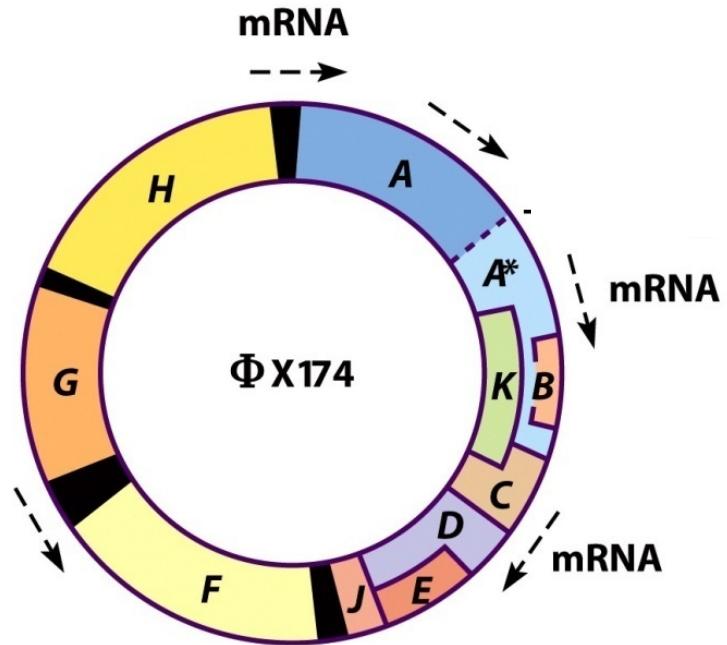
Poškodenie obličiek, srdca
svalov, mozgu, plúc, ...

Akumulácia krviniek
v slezine

Zväčšenie
a poškodenie sleziny

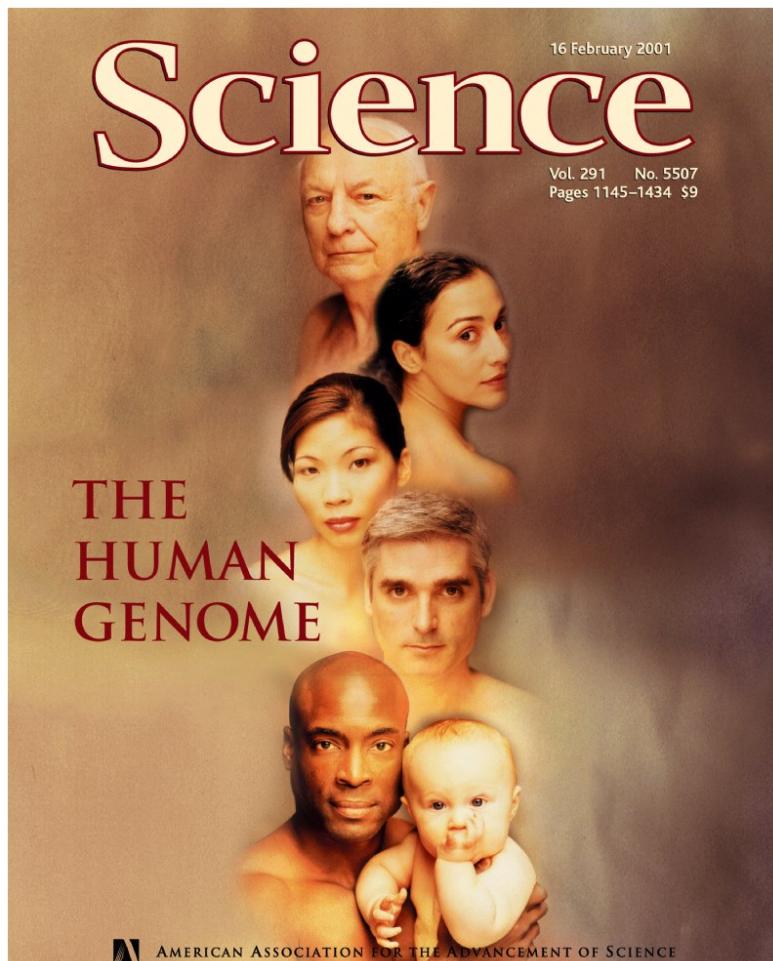
PLEIOTROPNÝ EFEKT

Jeden úsek DNA môže kódovať viac polypeptidov, napríklad v prípade úsporných genómov vírusov

- 5386 nukleotidov
- Kóduje 11 proteínov, ktoré majú dokopy 2300 aminokyselín
- Genóm obsahuje **gény-v-génoch**

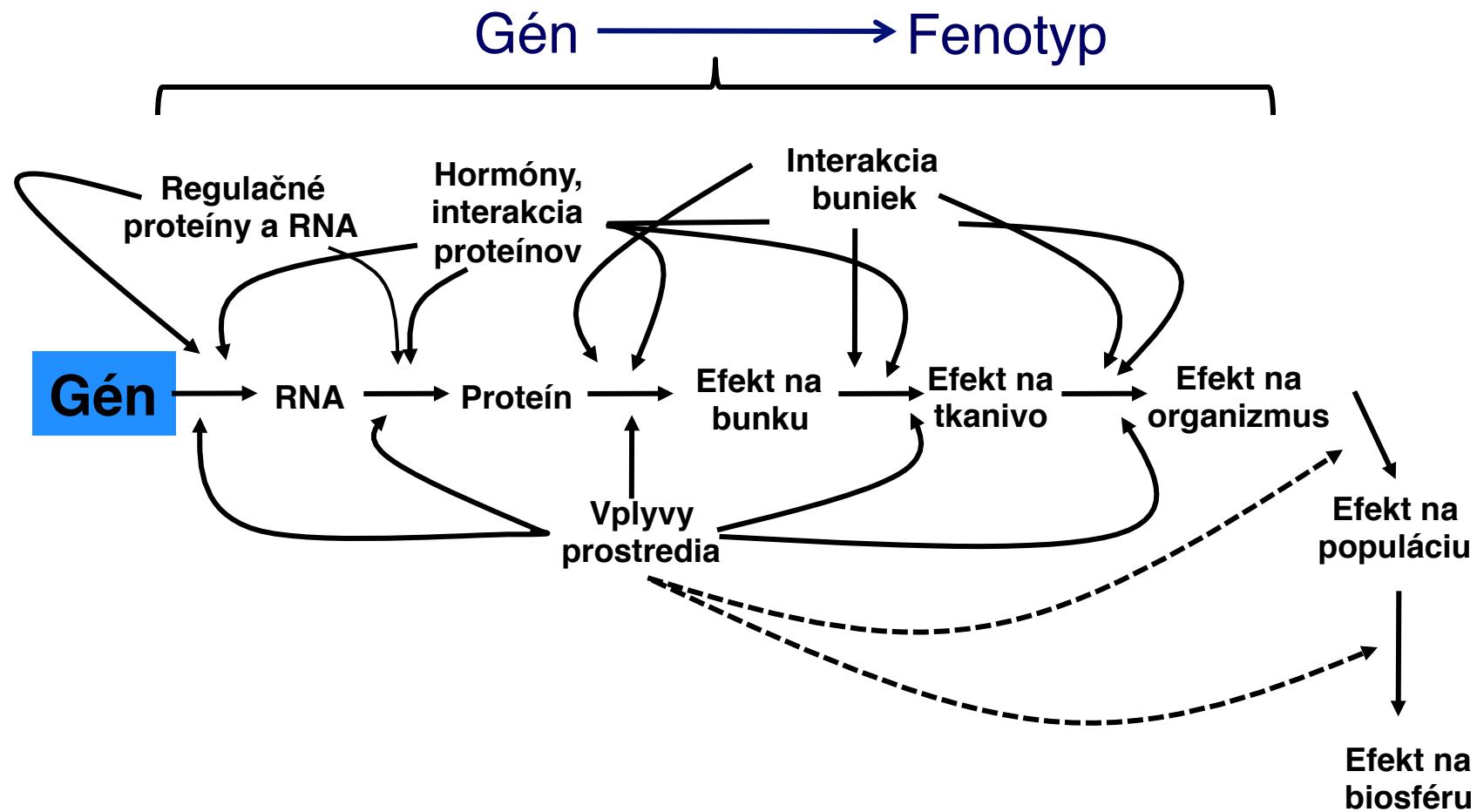
Koľko teda máme (proteín-kódujúcich) génov?

- *E. coli*: 4,800
- *S. cerevisiae*: 6,000
- *D. melanogaster*: 13,000
- *C. elegans*: 19,000
- *A. thaliana*: 26,000
- Človek: 20,000-25,000

V ľudských bunkách je vyše 100000 rôznych proteínov; ako je to možné?

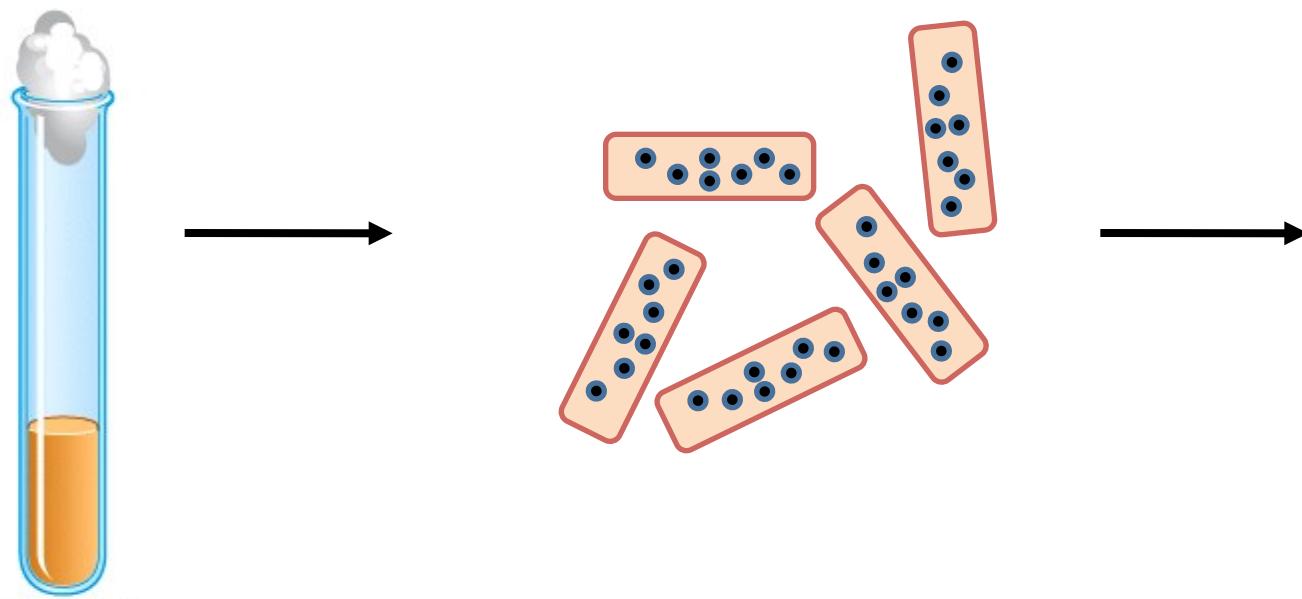
Od genov k fenotypu je komplikovaná cesta a dnes je jasné, že pôvodná predstava 1 gén – 1 znak (či 1 enzym), je neadekvátnie zjednodušená

Program prednášky

- Experimentálny dôkaz existencie mRNA
- Centrálna dogma molekulárnej biológie
- Základné princípy prepisu/transkripcie DNA
- Schéma typického promótora
- Základné rozdiely medzi pro- a eukaryotickou transkripciou
- Post-transkripčné úpravy: mechanizmus a význam

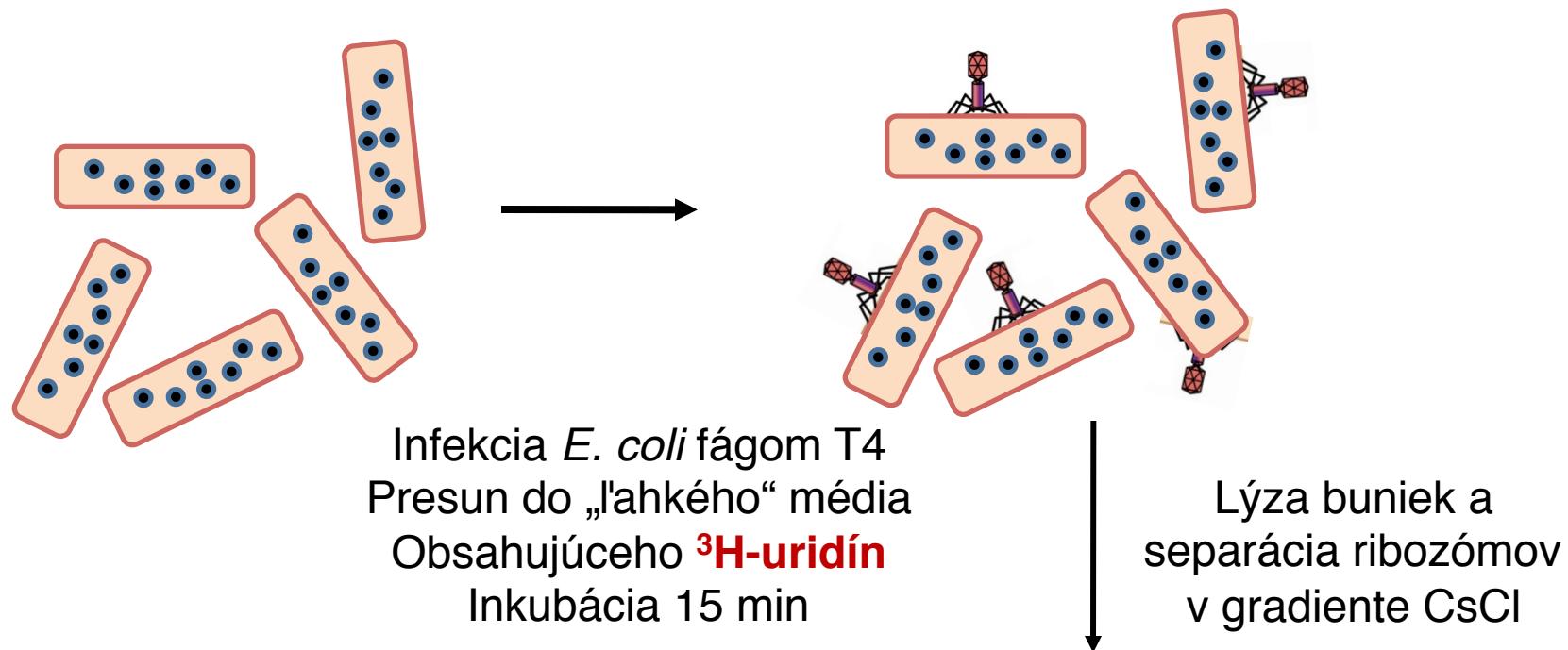
Experiment F. Jacoba, S. Brennera a M. Meselsona (1960): Dôkaz existencie messengerovej RNA

Kultivácia/rast *E. coli*
v médiu obsahujúcom:
 $^{15}\text{NH}_4\text{Cl} + ^{13}\text{C}$

„Tažké“ *E. coli* obsahujúce
„ťažké“ ribozómy

Experiment F. Jacoba, S. Brennera a M. Meselsona (1960): Dôkaz existencie messengerovej RNA

Ak ribozómy špecifikujú *de novo* syntézu proteínov, mali by byť tvorené „l'ahké“ fágové ribozómy

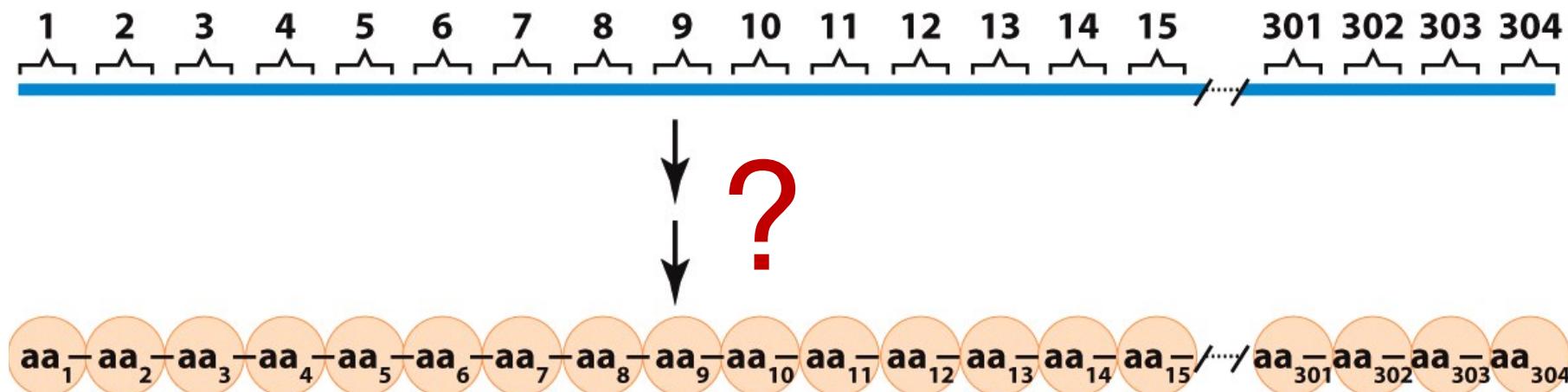
„L'ahké“ ribozómy sa však nevytvorili v bunkách sú len „ťažké“ ribozómy

ZÁVER 1:

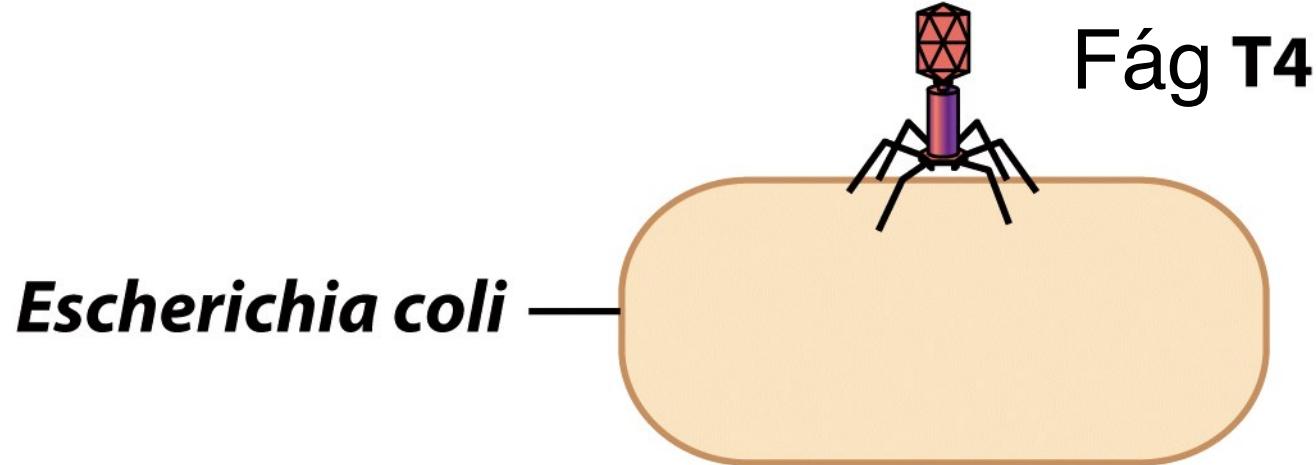
Po infekcii bakteriofágom nedochádza k syntéze nových ribozómov

Po infekcii bakteriofágom a pred syntézou fágových proteínov však dochádza k syntéze RNA. Odkiaľ pochádza?

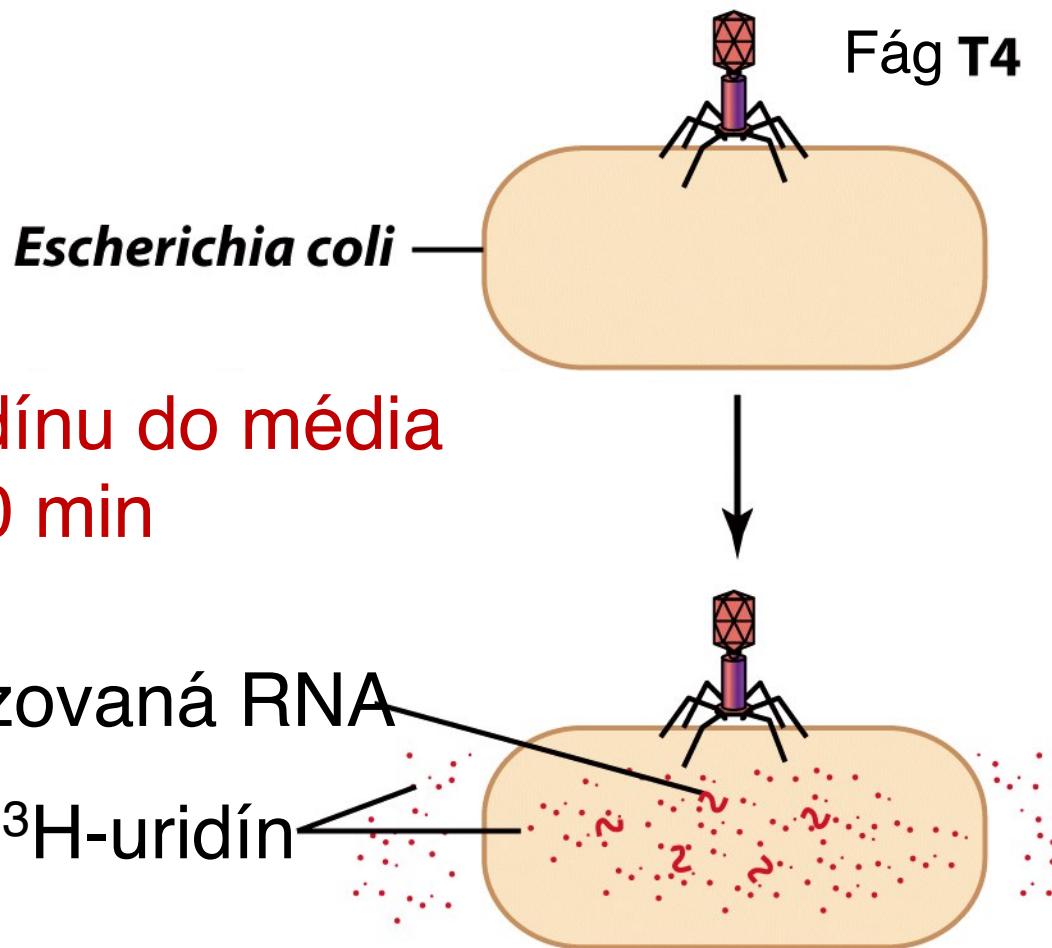

Experimentálny dôkaz existencie nestabilnej mediátorovej RNA (mRNA)

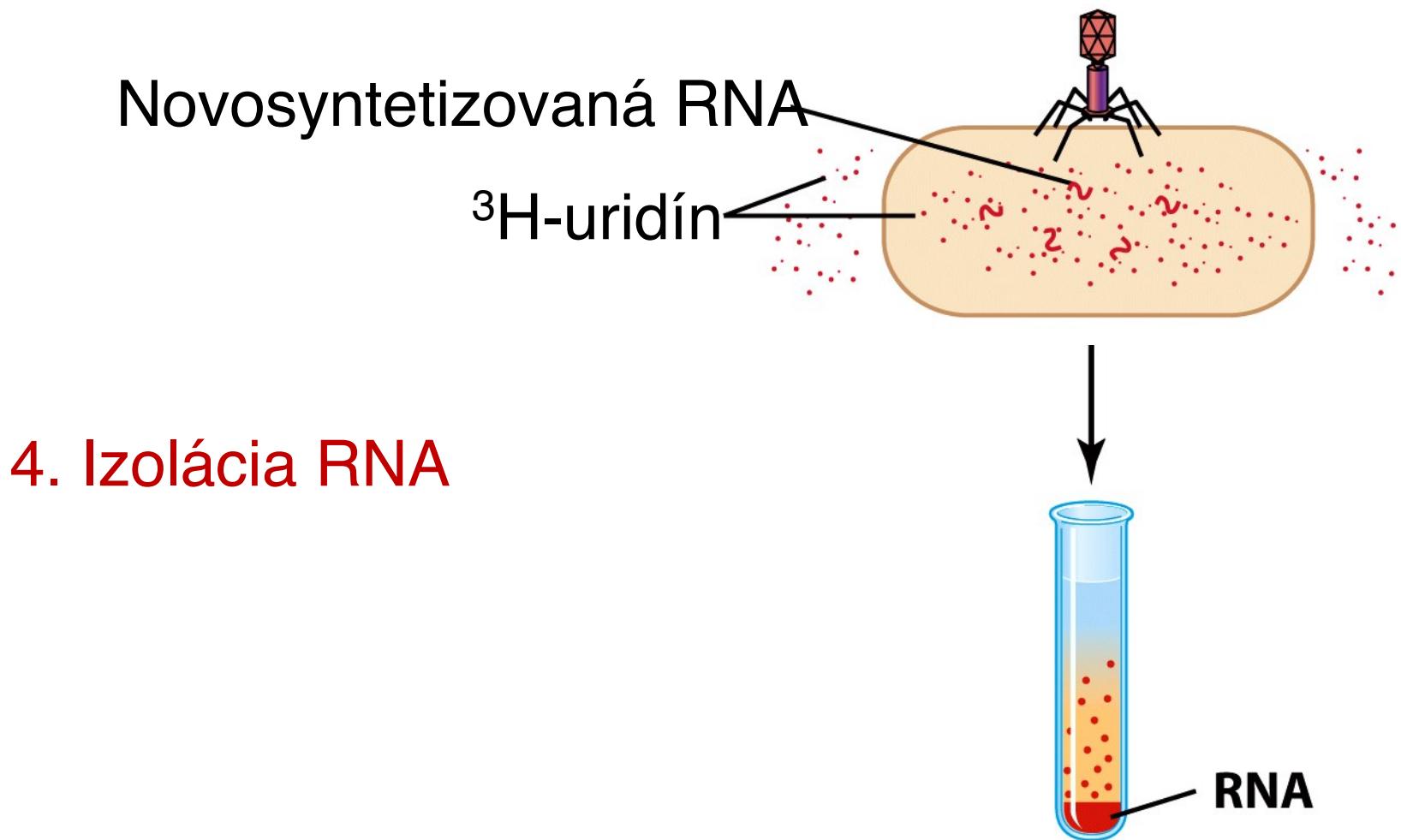
1. Infekcia *E. coli* fágom T4

Experimentálny dôkaz existencie nestabilnej mediátorovej RNA (mRNA)

Experimentálny dôkaz existencie nestabilnej mediátorovej RNA (mRNA)

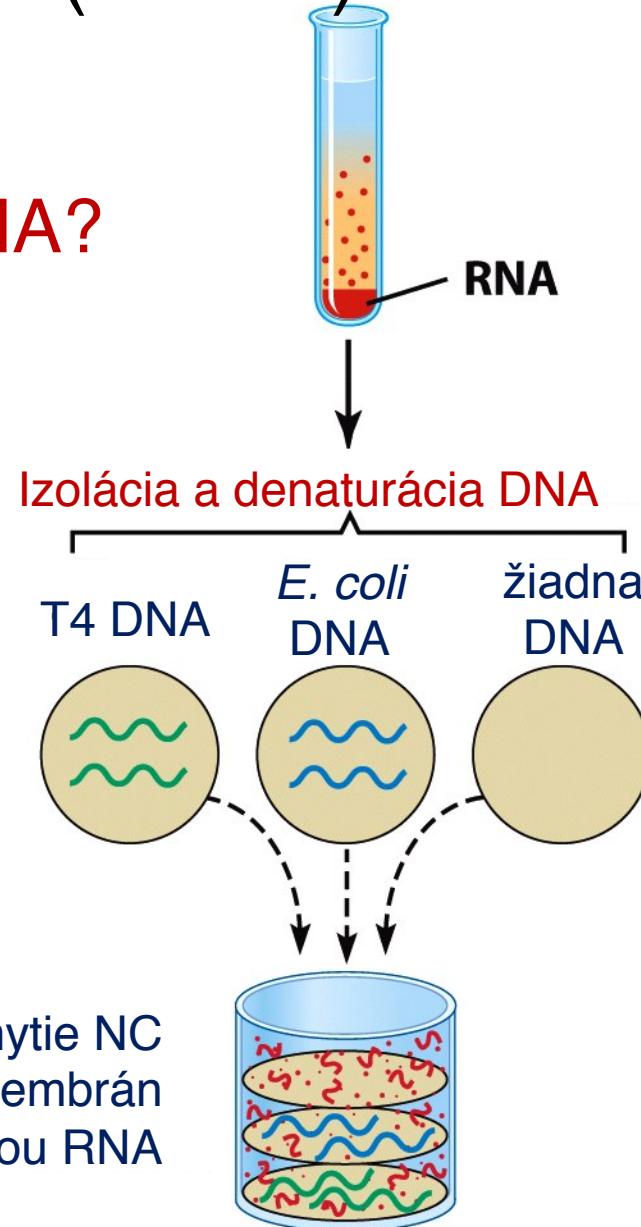
Experiment F. Jacoba, S. Brennera a M. Meselsona (1960)

Experimentálny dôkaz existencie nestabilnej mediátorovej RNA (mRNA)

5. Aká frakcia RNA pochádza z fábovej DNA?

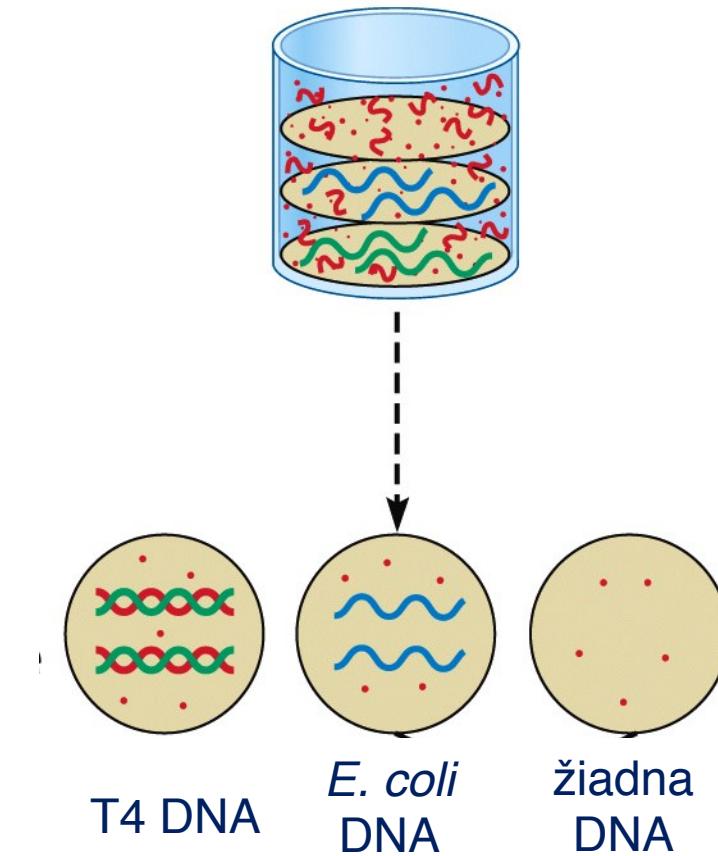
Nitrocelulózová (NC)
membrána obsahujúca

Obmytie NC
membrán
izolovanou RNA

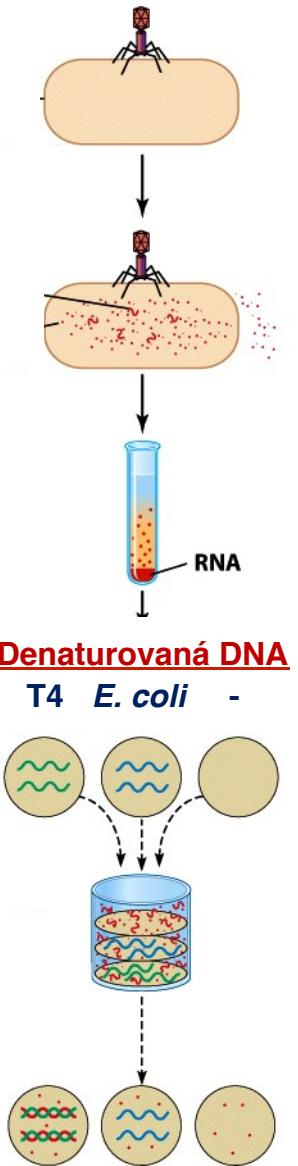

Experimentálny dôkaz existencie nestabilnej mediátorovej RNA (mRNA)

6. Kvantifikácia RNA hybridizovanej k DNA

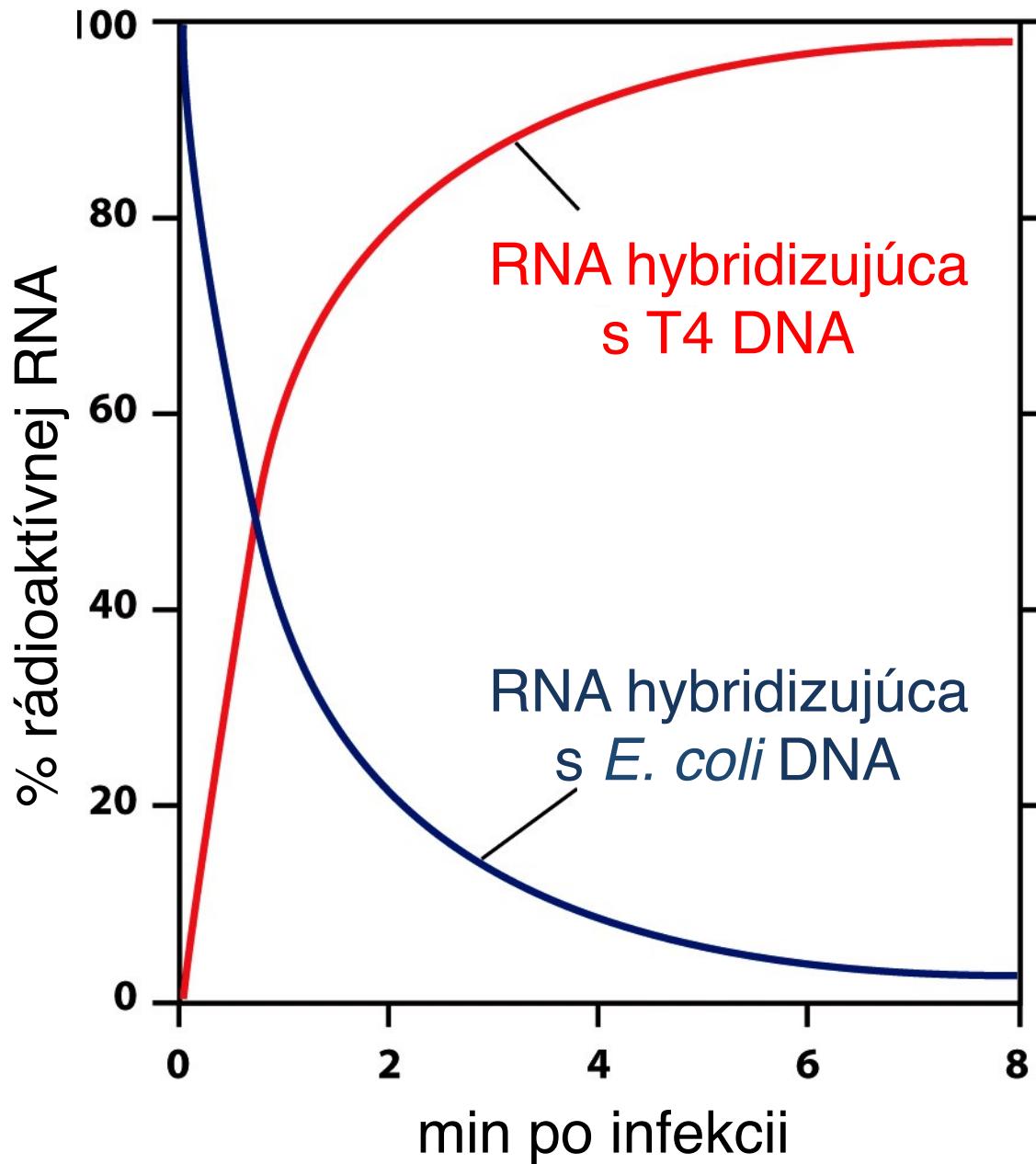

Rekapitulácia experimentu:

Experiment F. Jacoba, S. Brennera a M. Meselsona (1960)

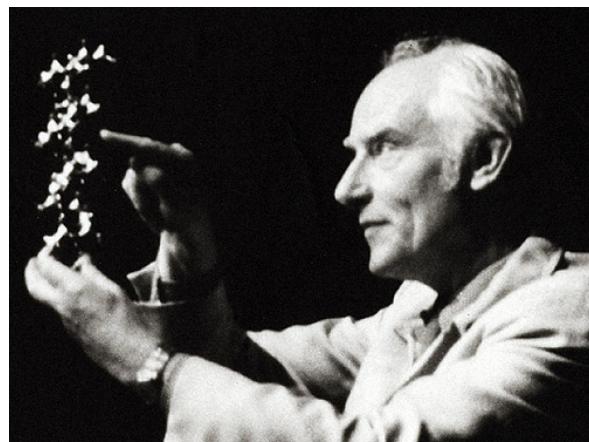
Výsledok experimentu:

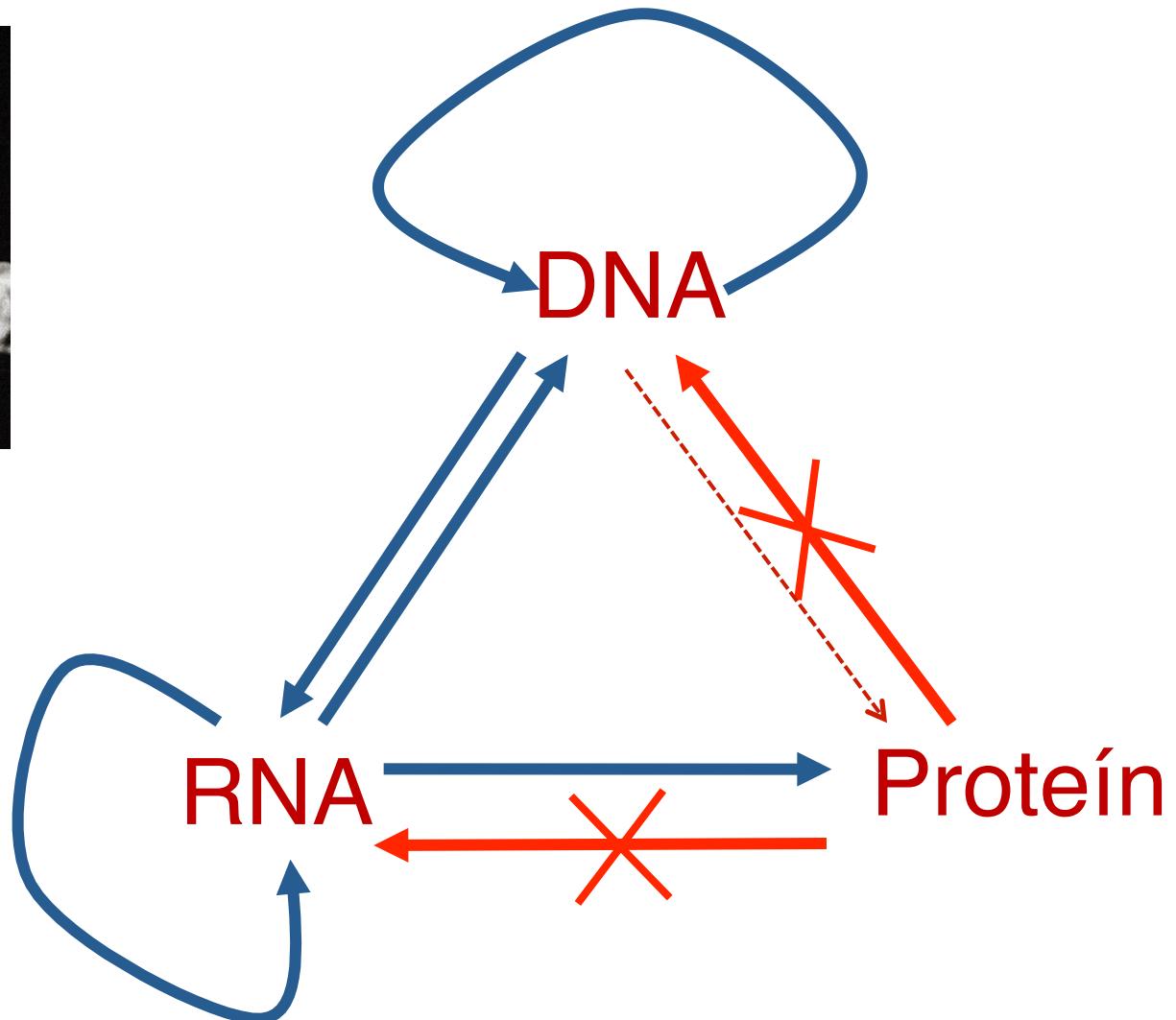
ZÁVER 2:

Mediátorom medzi DNA (nesúcou gény) a ribozómami (továrne na výrobu proteínov) je *messengerová RNA* (mRNA)

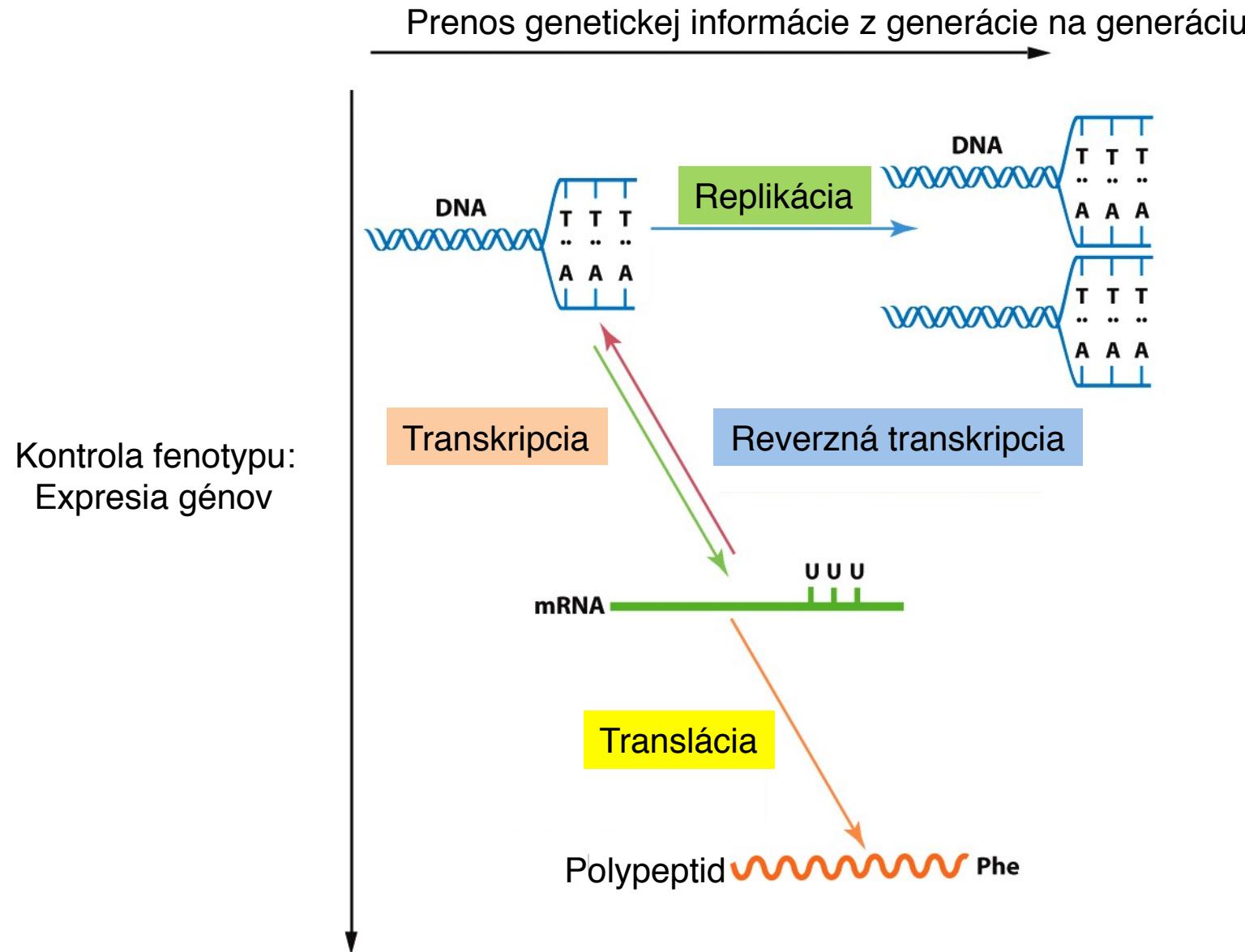
Centrálna dogma molekulárnej biológie (1956)

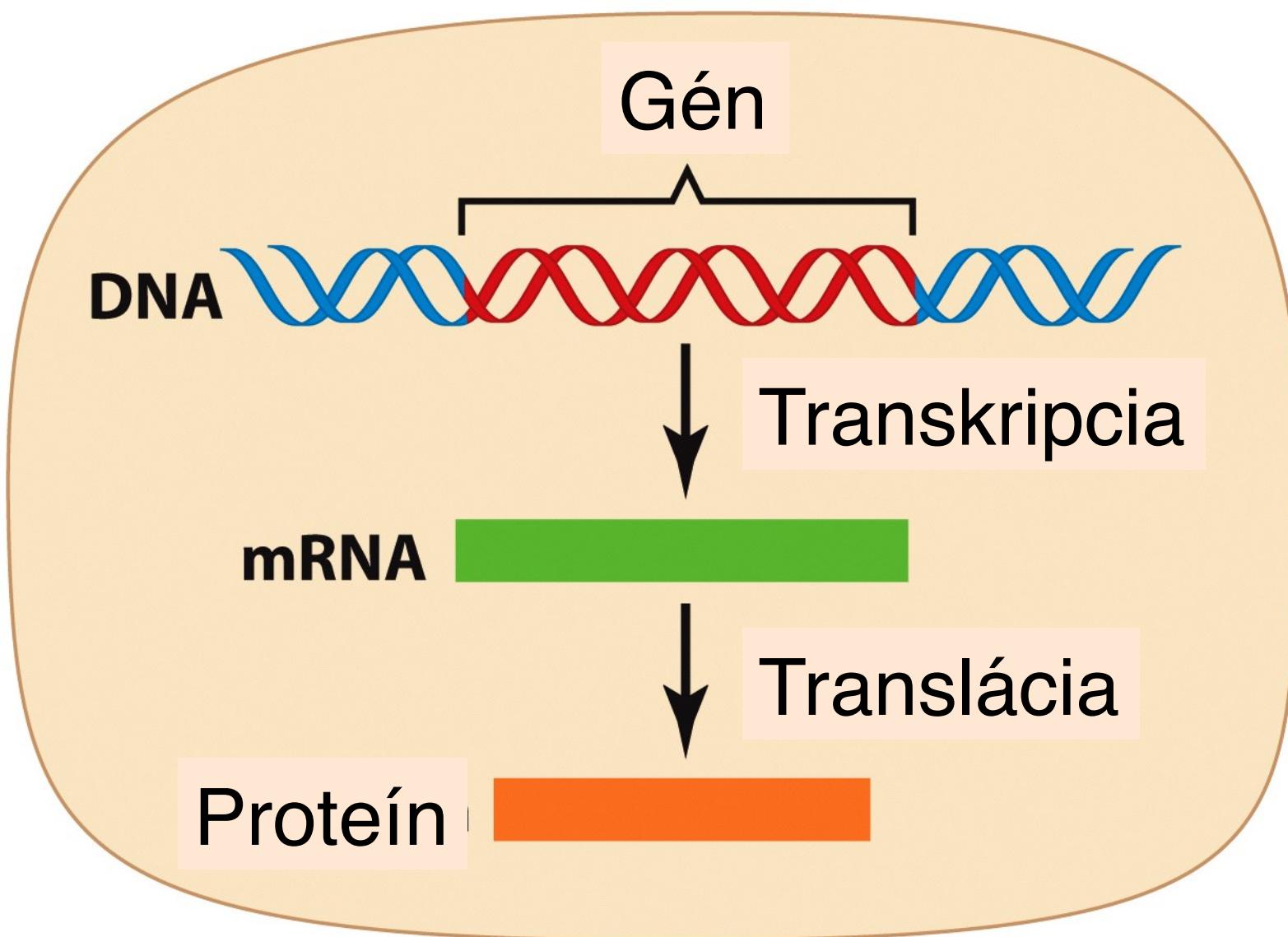
Francis Crick
(1916-2004)

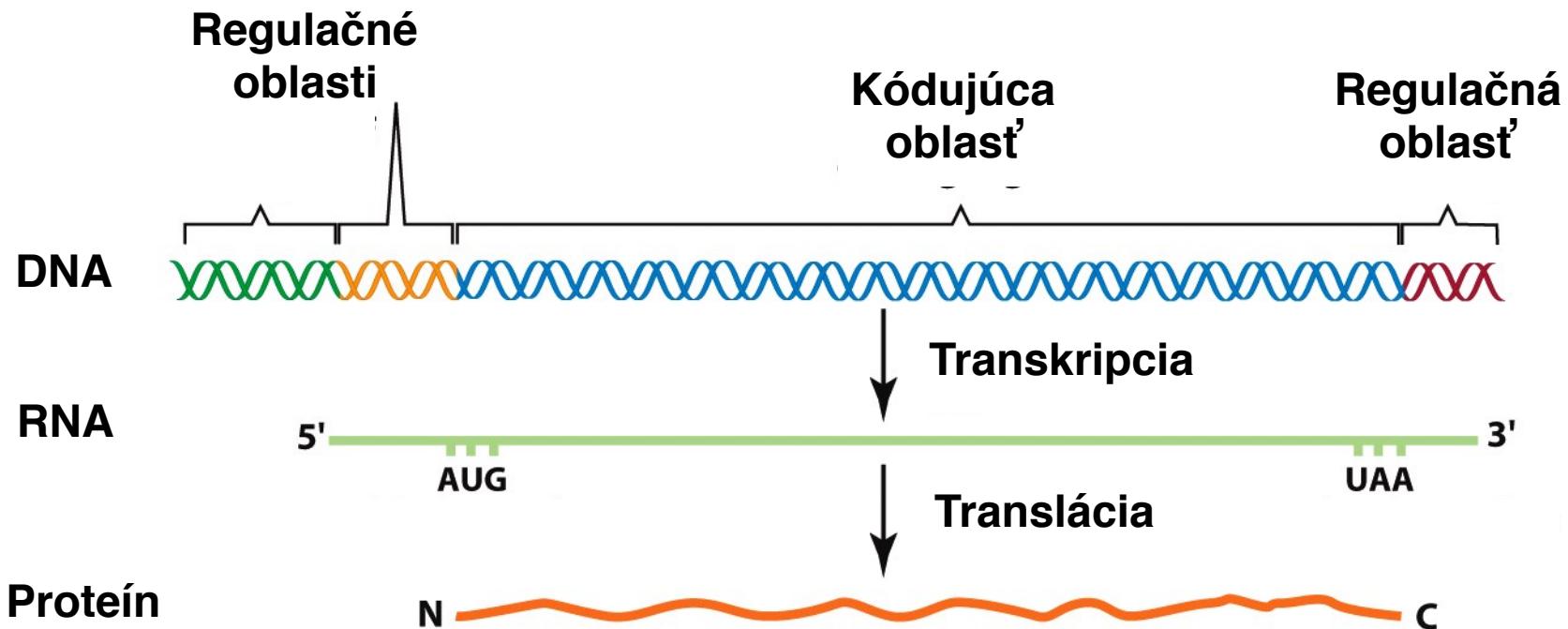
Centrálna dogma molekulárnej biológie

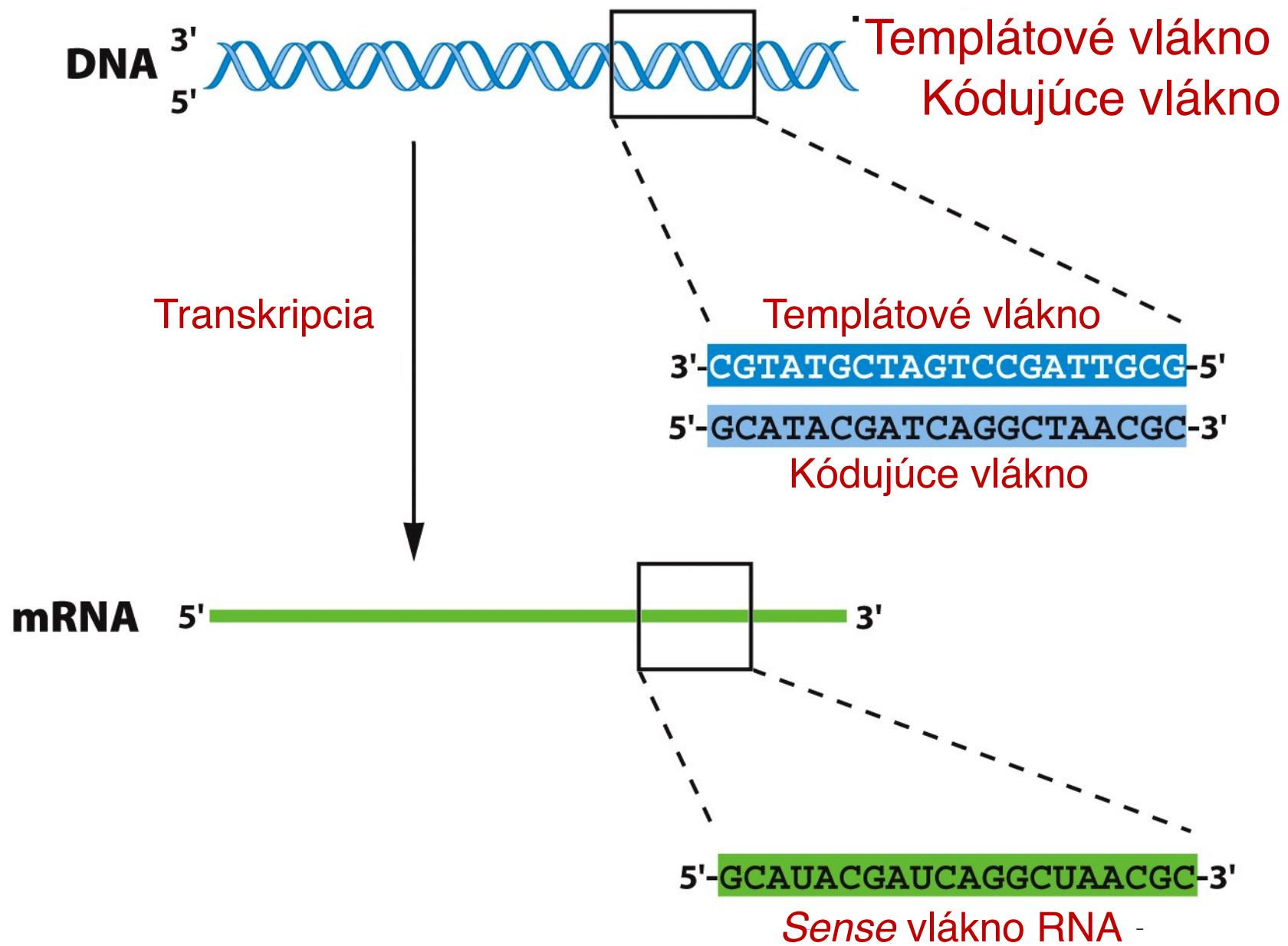
Základná schéma expresie génov u prokaryotov

Typický prokaryotický gén

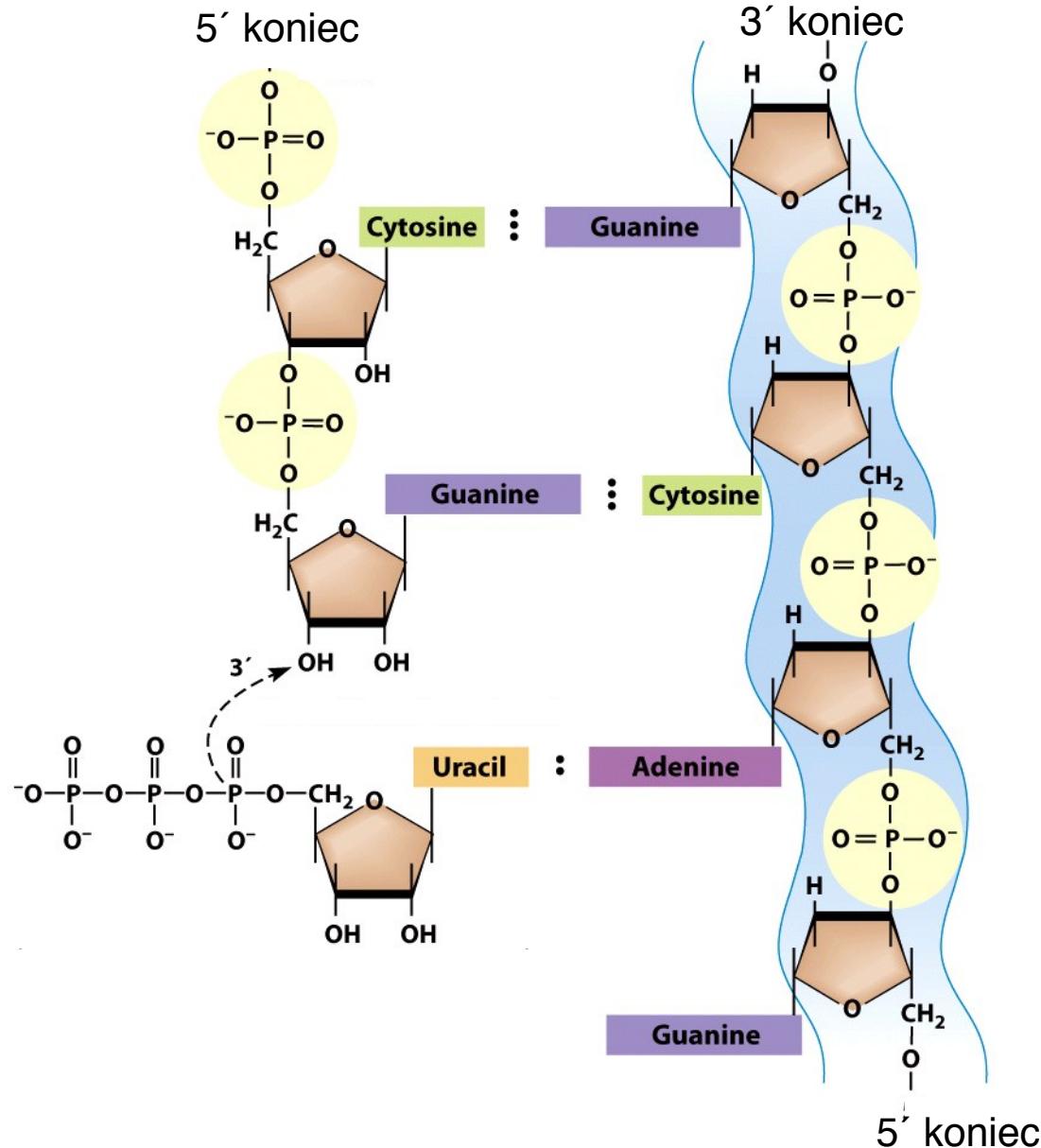

Pre syntézu príslušnej RNA je využívané iba 1 vlákno DNA

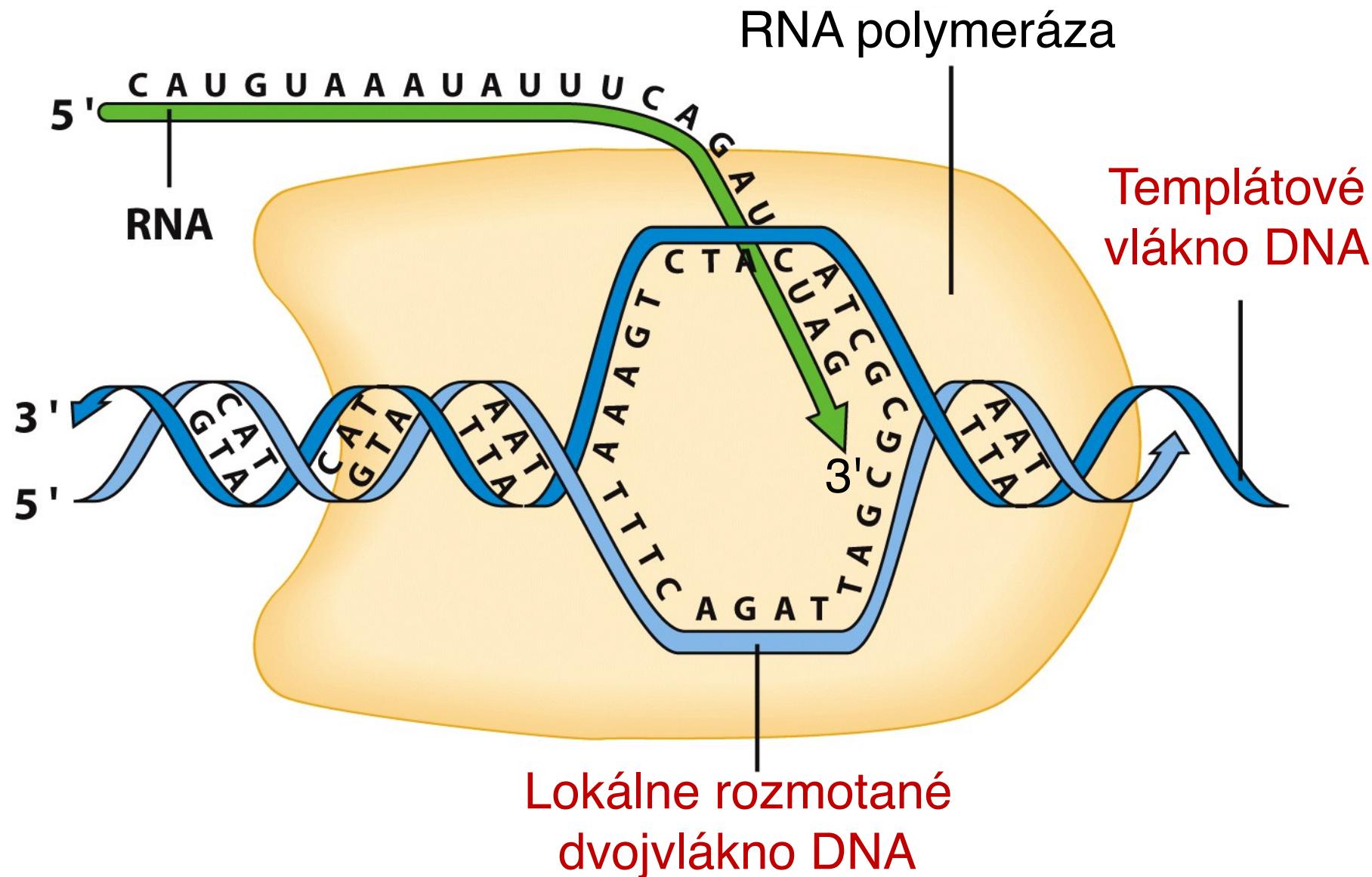

Elongácia RNA je katalyzovaná RNA polymerázou

Templátové vlákno DNA

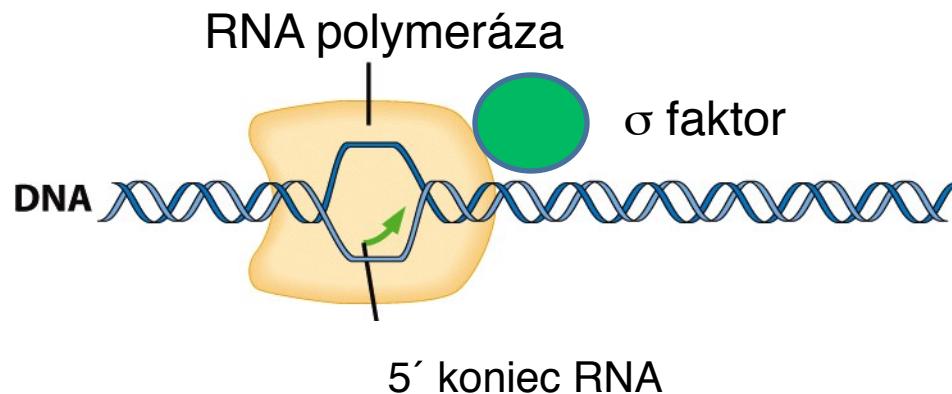
Elongácia RNA je katalyzovaná RNA polymerázou

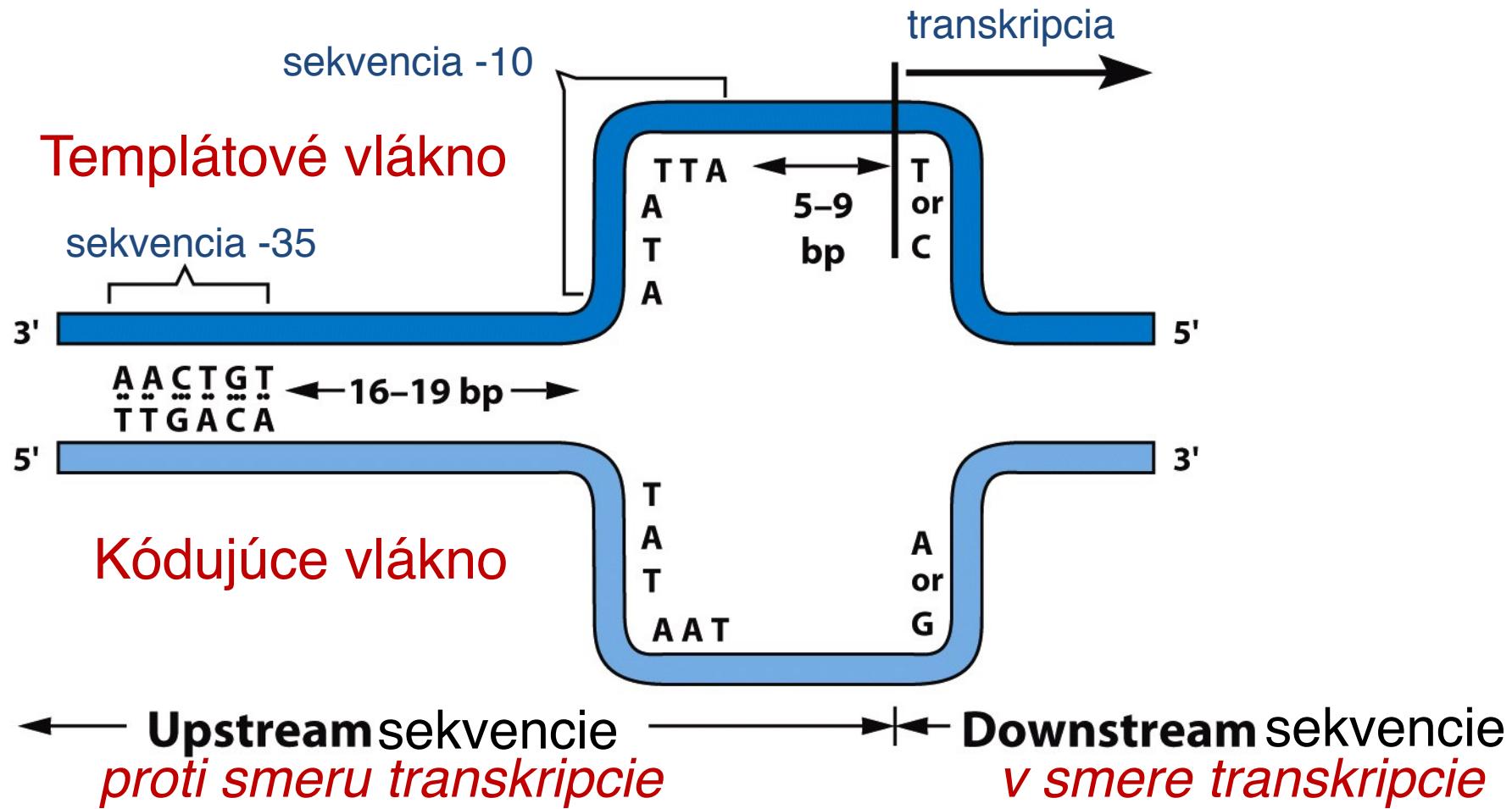
Tri fázy transkripcie u prokaryotov

→
Smer pohybu RNA polymerázy

1. INICIÁCIA

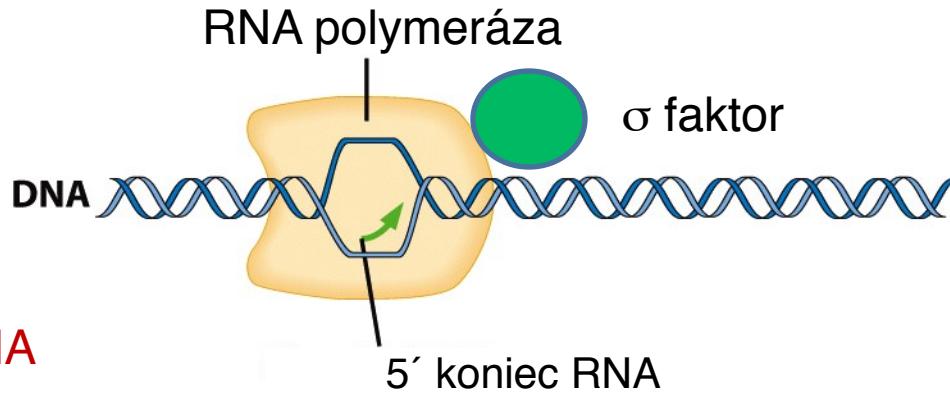
Štruktúra typického prokaryotického promóторa

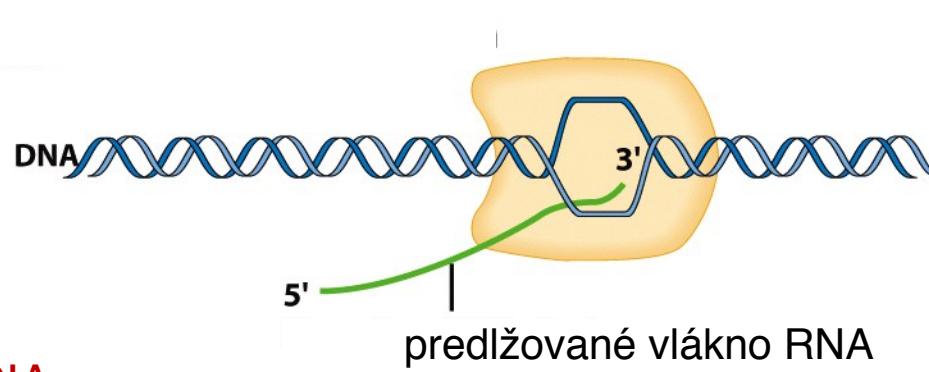
Tri fázy transkripcie u prokaryotov

Smer pohybu RNA polymerázy →

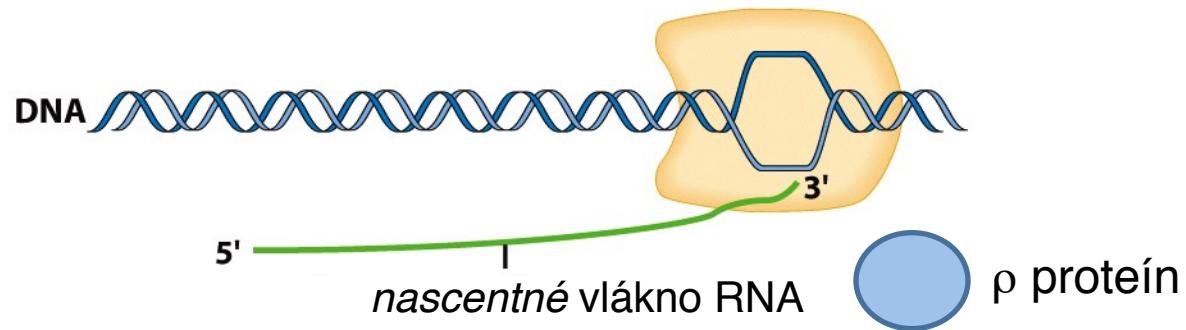
1. INICIÁCIA

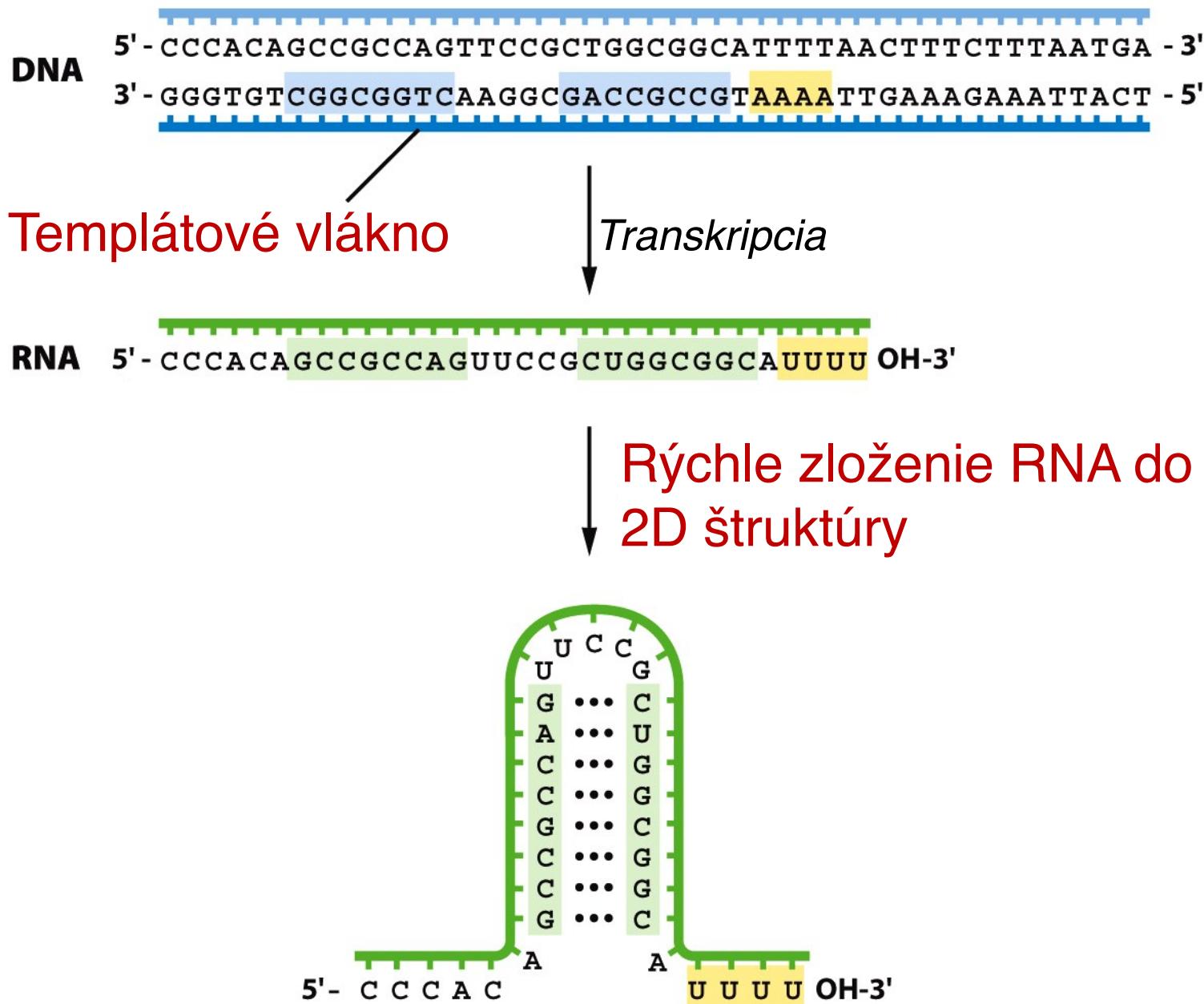
2. ELONGÁCIA

3. TERMINÁCIA

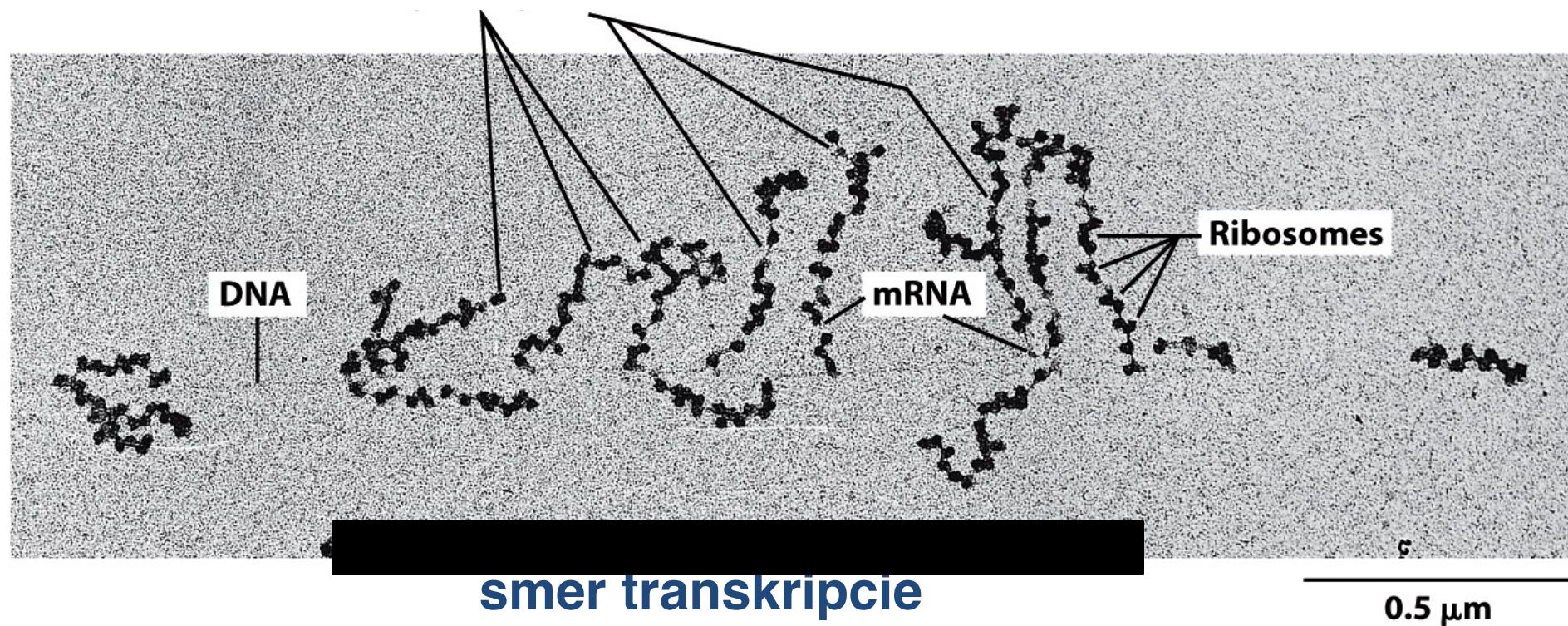

Terminácia transkripcie môže prebiehať aj bez rho proteínu

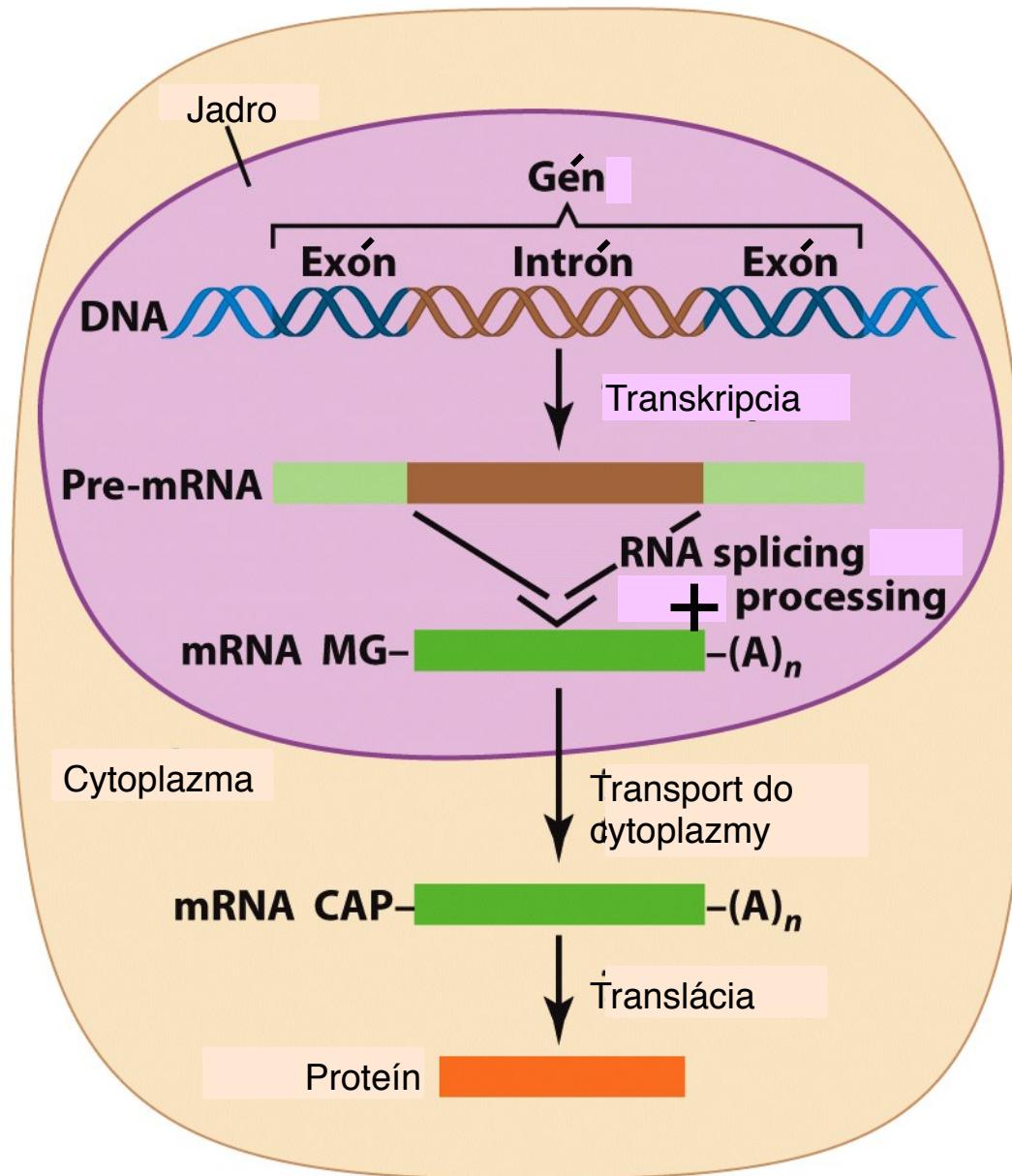
Transkripcia a translácia sú prebiehajú v *E. coli* simultánne

Transkripty, ktoré súčasne podliehajú translácii na ribozónoch

From O.L. Miller, Jr., B.A. Hamkalo, and C.A. Thomas, Jr., *Science* 169:392-395, 1970. Copyright © 1970 by the American Association for the Advancement of Science.
Original micrograph courtesy O. L. Miller, Jr.

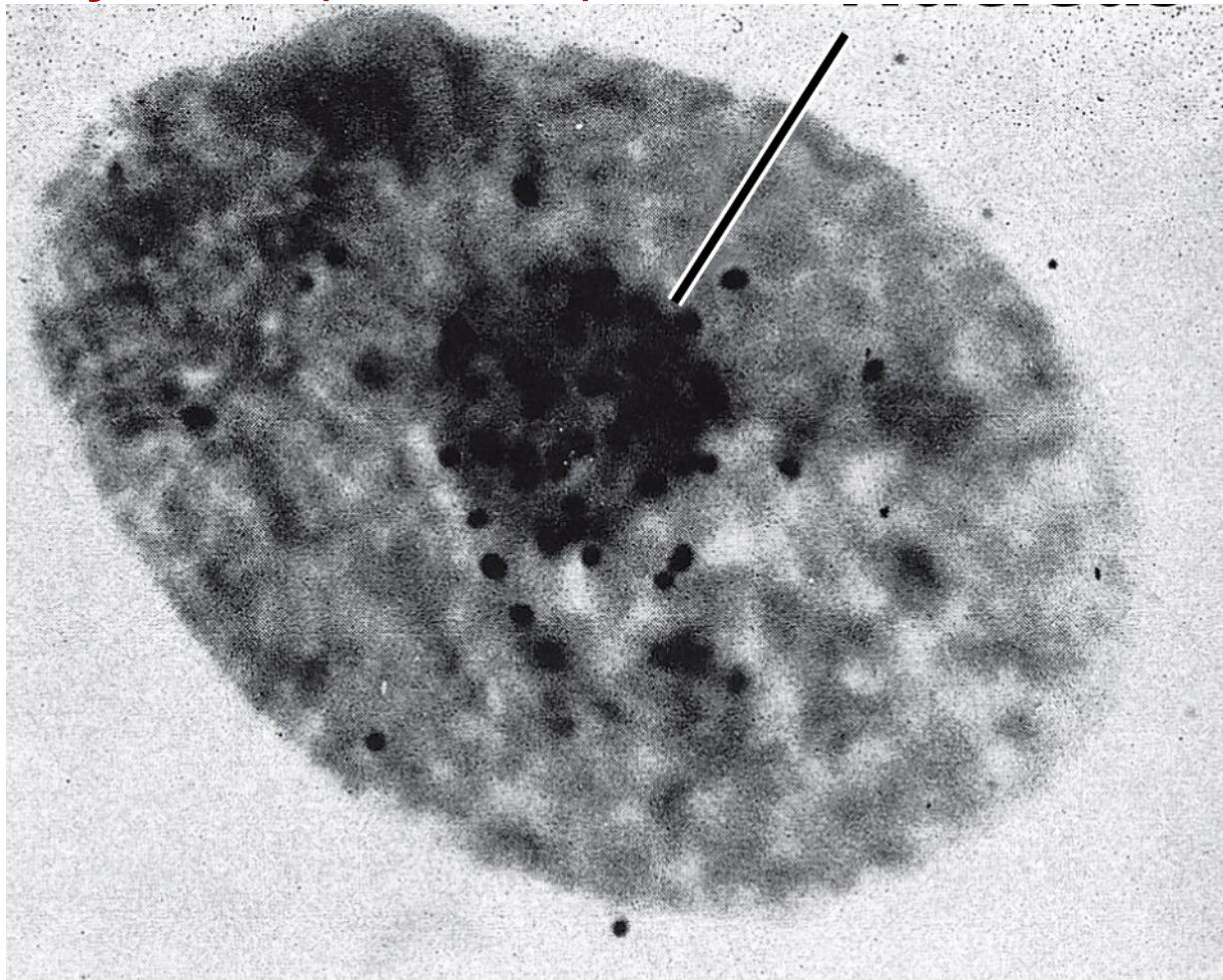
Základná schéma expresie génov u eukaryotov

Syntéza RNA prebieha v jadre

+³H-cytidín (15 min)

JADRO

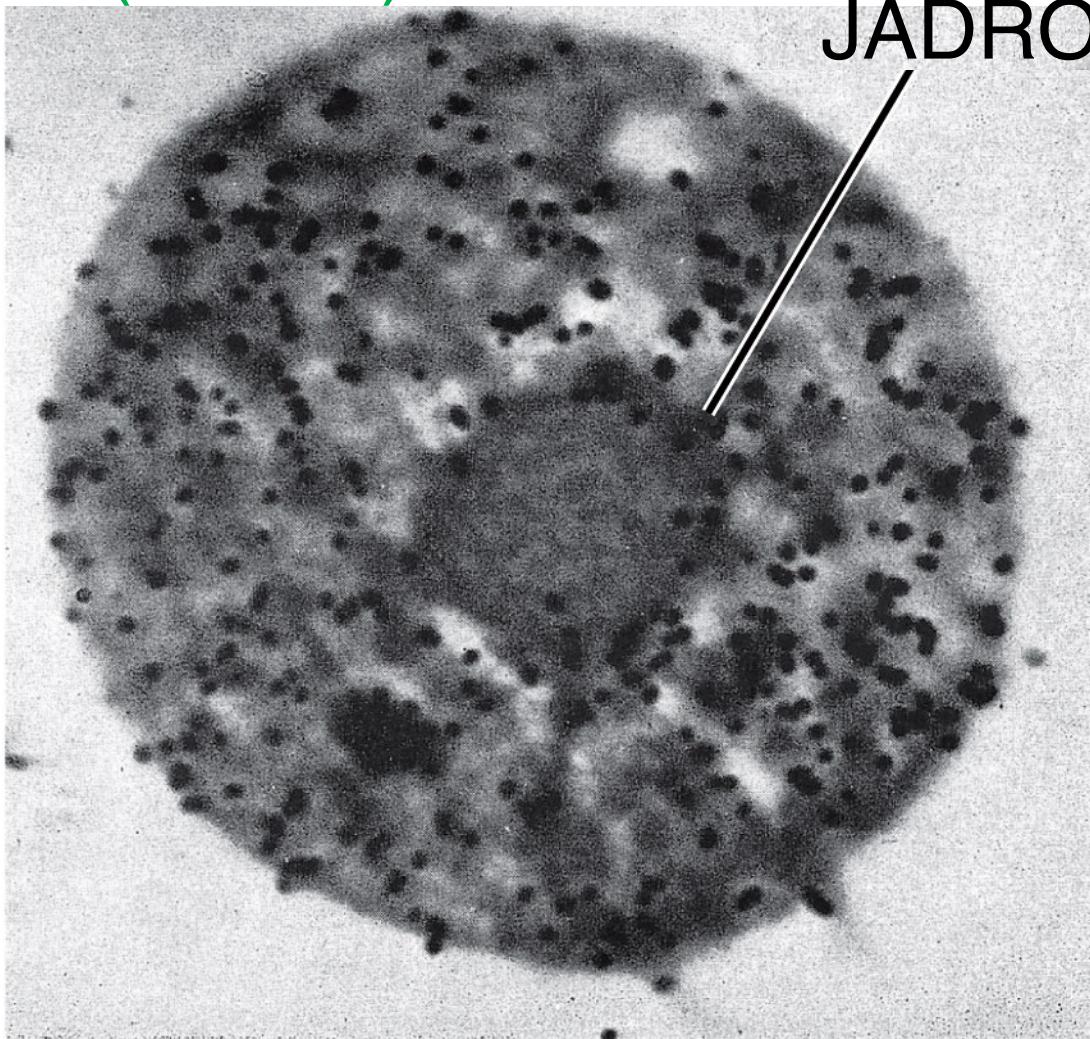

10 μm

Po syntéze je RNA exportovaná z jadra

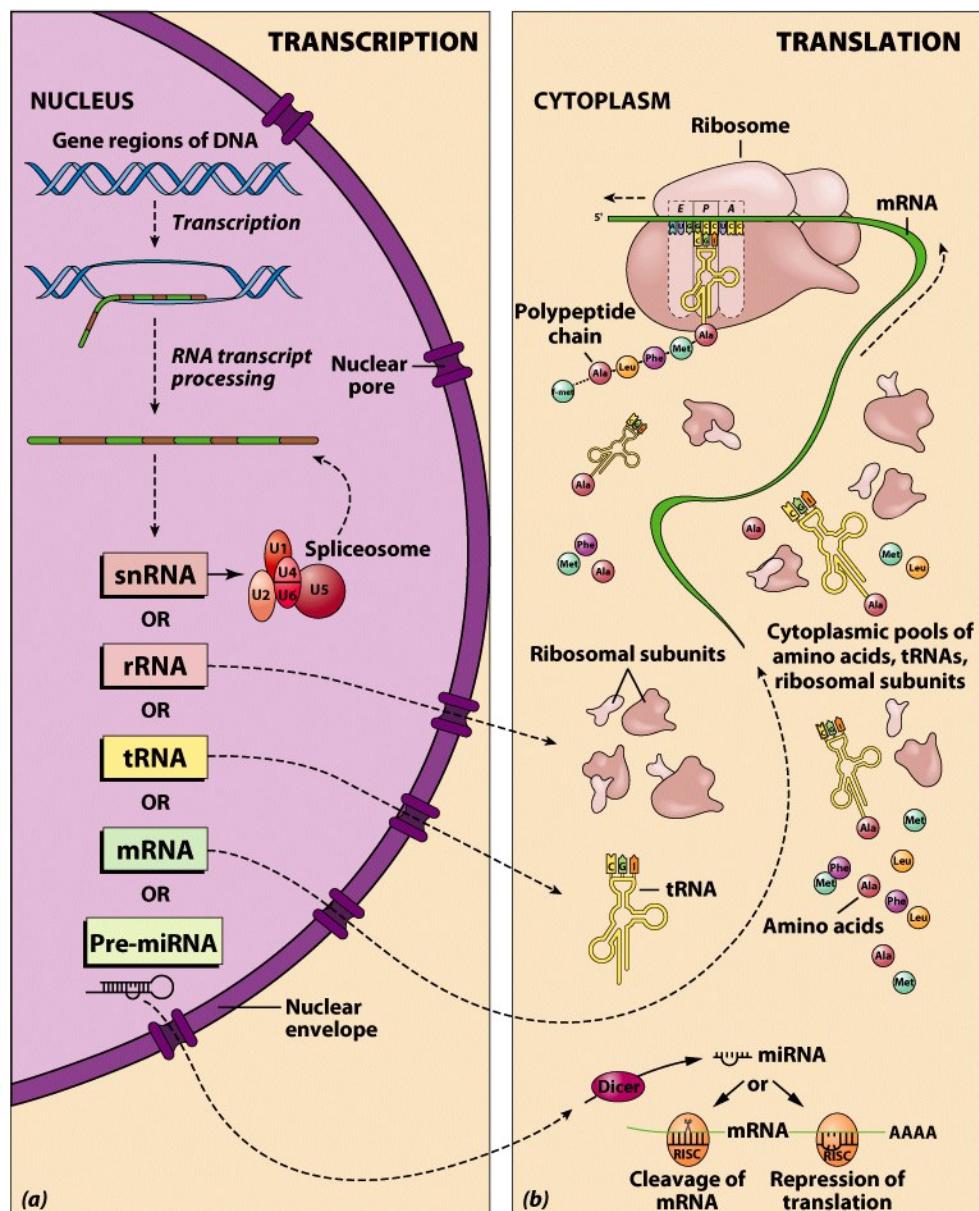
+³H-cytidín (15 min)

-³H-cytidín (88 min)

10 μm

Transkripciou DNA vzniká niekol'ko typov RNA s rôznou funkciou

mRNA: sekvencia nukleotidov v mRNA je prekladaná do sekvencie aminokyselín v proteínoch

rRNA: základná zložka ribozómov, na ktorých prebieha translácia

tRNA: prenáša aktivované aminokyseliny na rastúci polypeptidový reťazec

snRNA: základné zložky spliceozómu podielajúceho sa na zostrihu intrónov

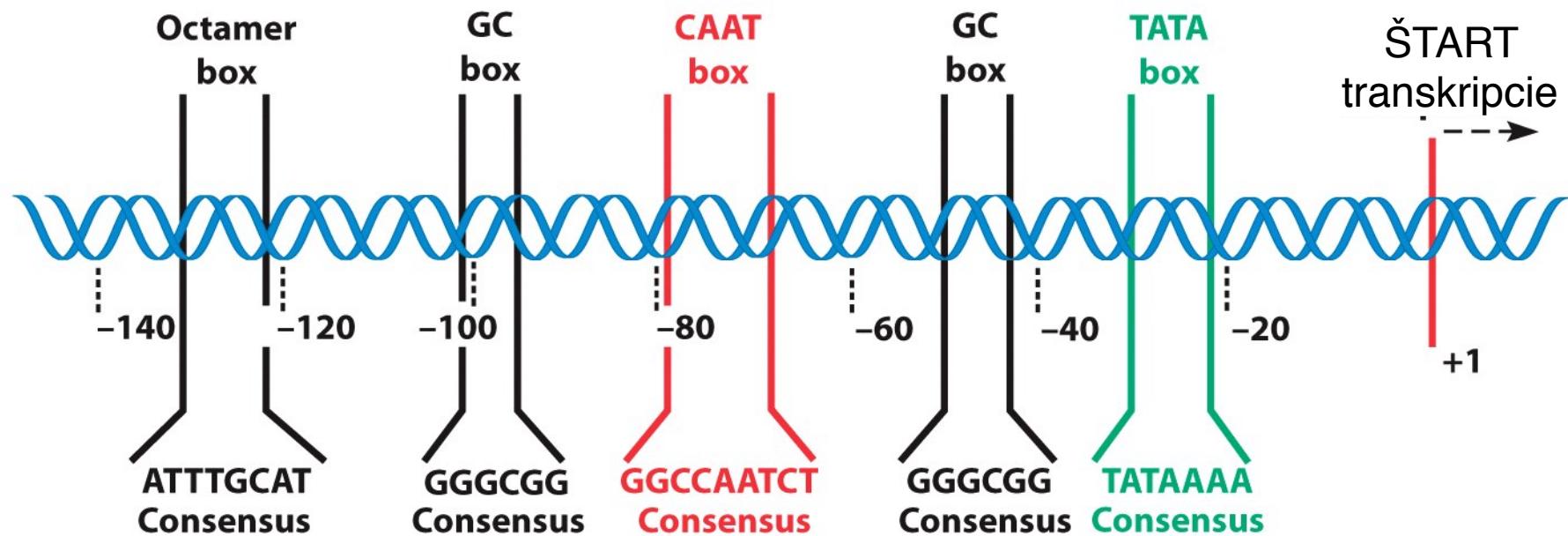
miRNA, shRNA, siRNA, ...: malé RNA podielajúce sa na regulácii génovej expresie

MALÉ RNA

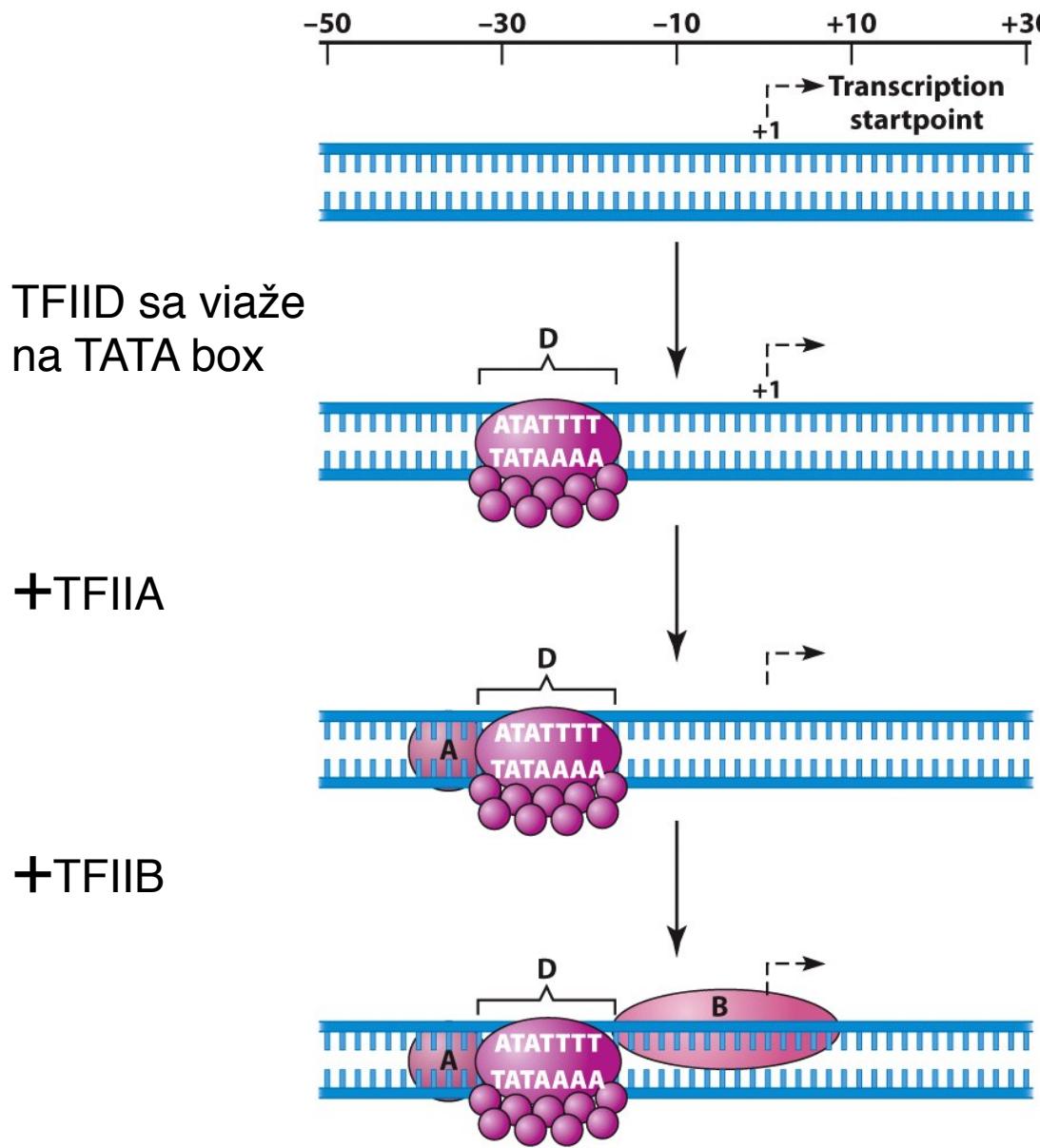
Na rozdiel od prokaryotov (1 RNA polymeráza)
je transkripcia eukaryotov realizovaná 3 RNA polymerázami

Enzým	Lokalizácia	Produkty	Citlivosť k α -amanitínu
RNA polymeráza I	Jadierko	rRNA (okrem 5S)	-
RNA polymeráza II	Jadro	pre-mRNA	+++
RNA polymeráza III	Jadro	tRNA, 5S rRNA, malé jadrová RNA	+

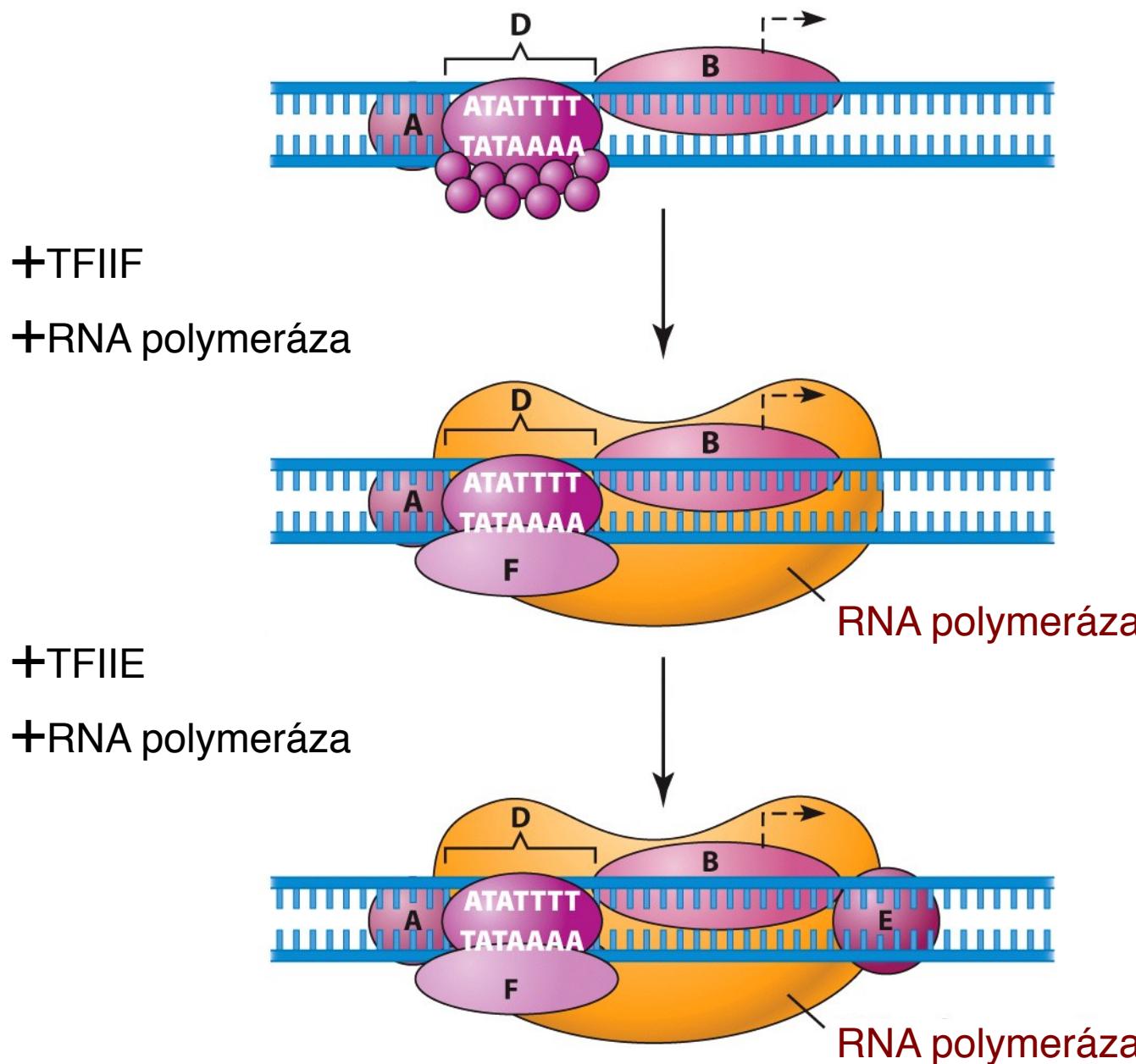
Štruktúra promótora rozpoznávaného RNA polymerázou II

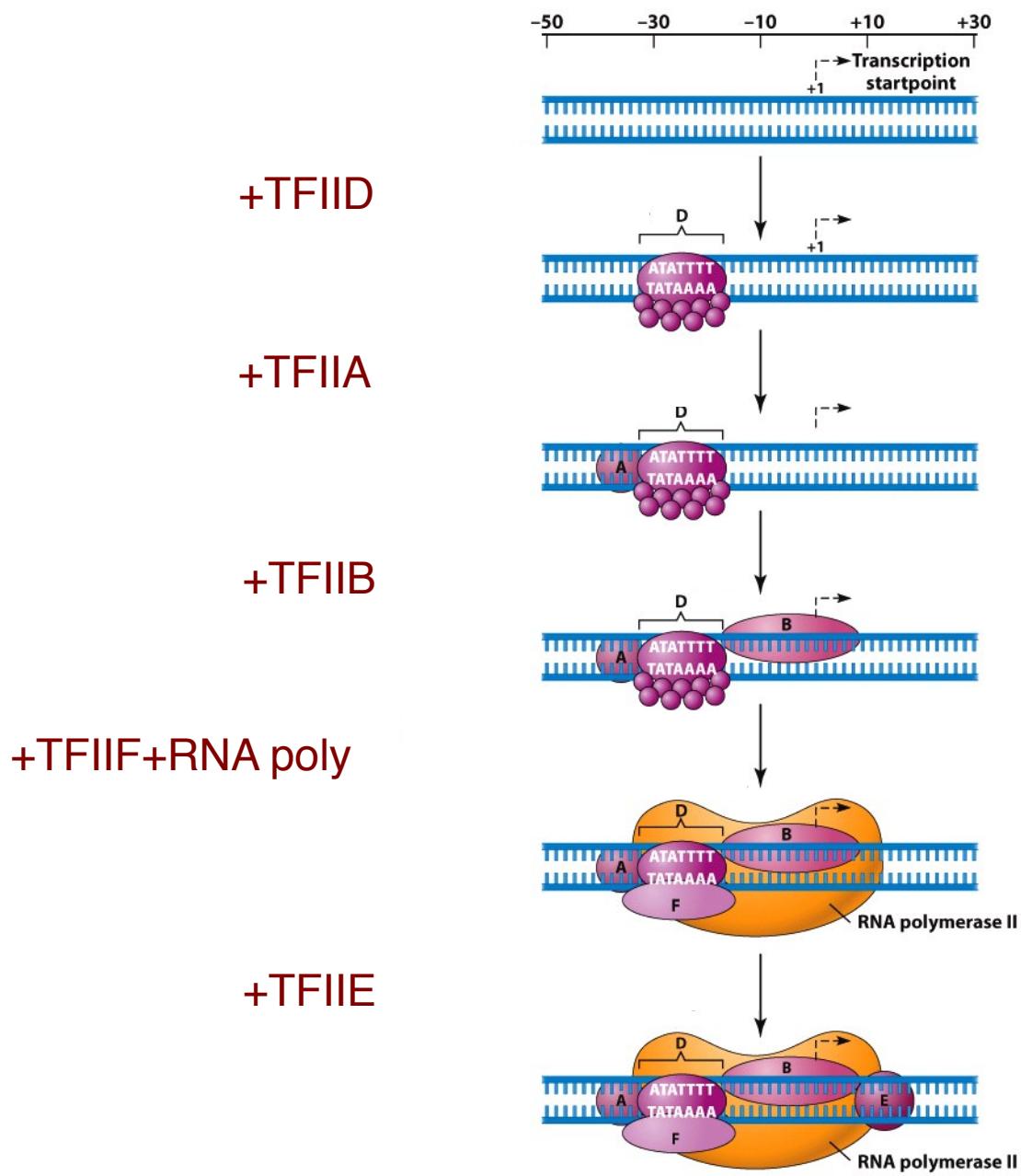
Iniciácia transkripcie RNA polymerázou II vyžaduje tvorbu bazálneho iniciáčného komplexu

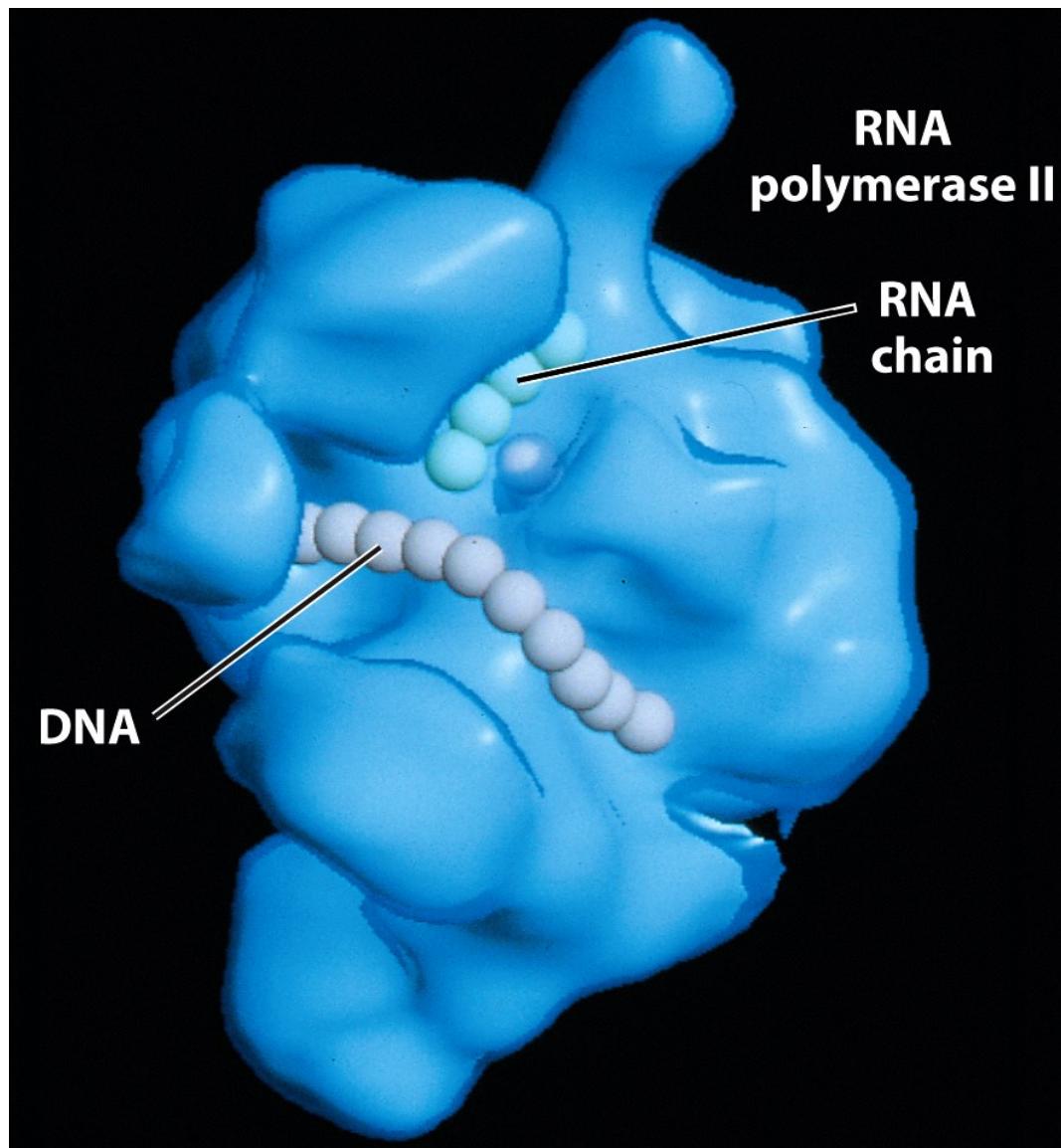
Iniciácia transkripcie RNA polymerázou II vyžaduje tvorbu bazálneho iniciačného komplexu

Iniciácia transkripcie RNA polymerázou II: Sumár

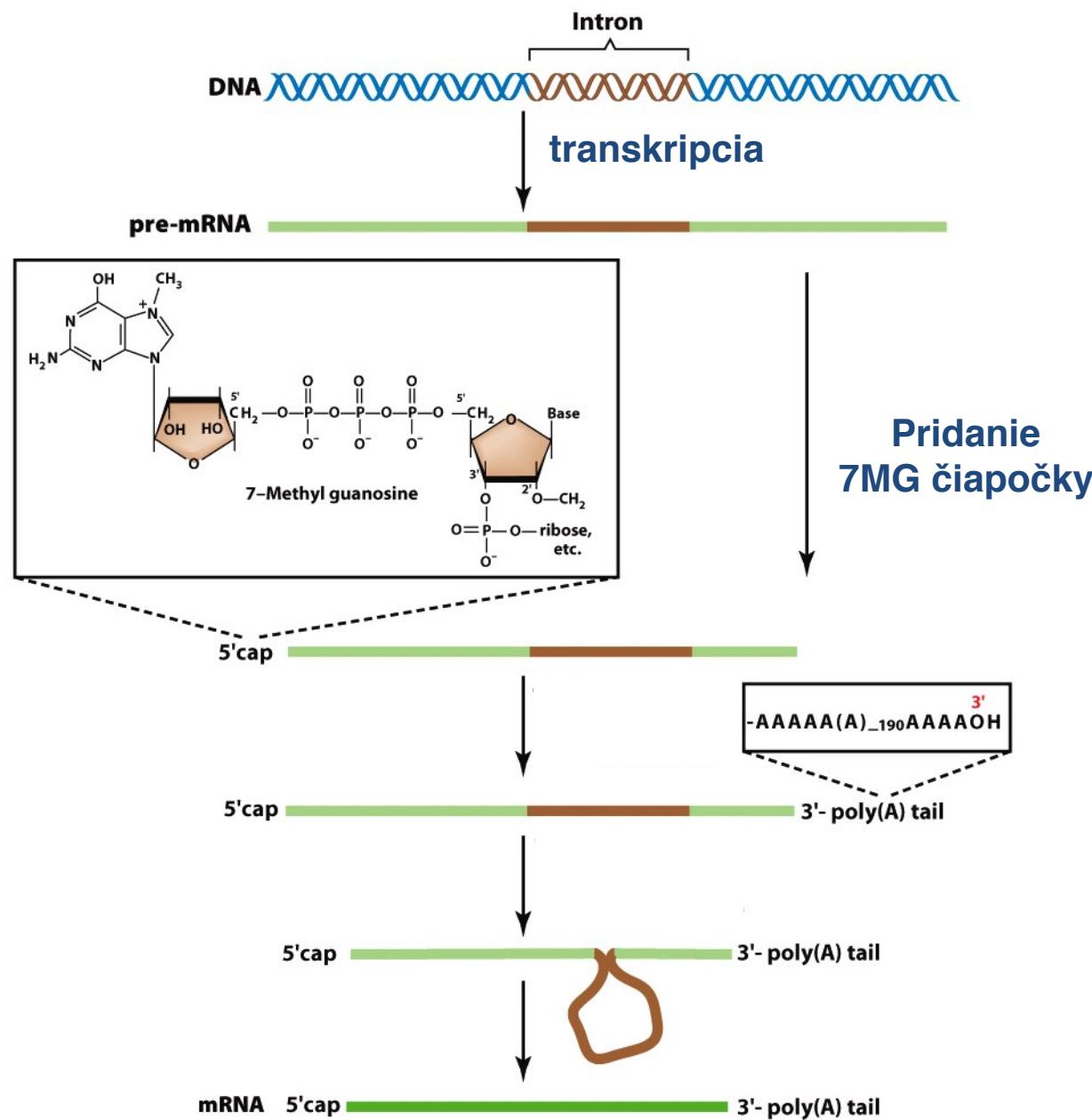
3D štruktúra RNA polymerázy II

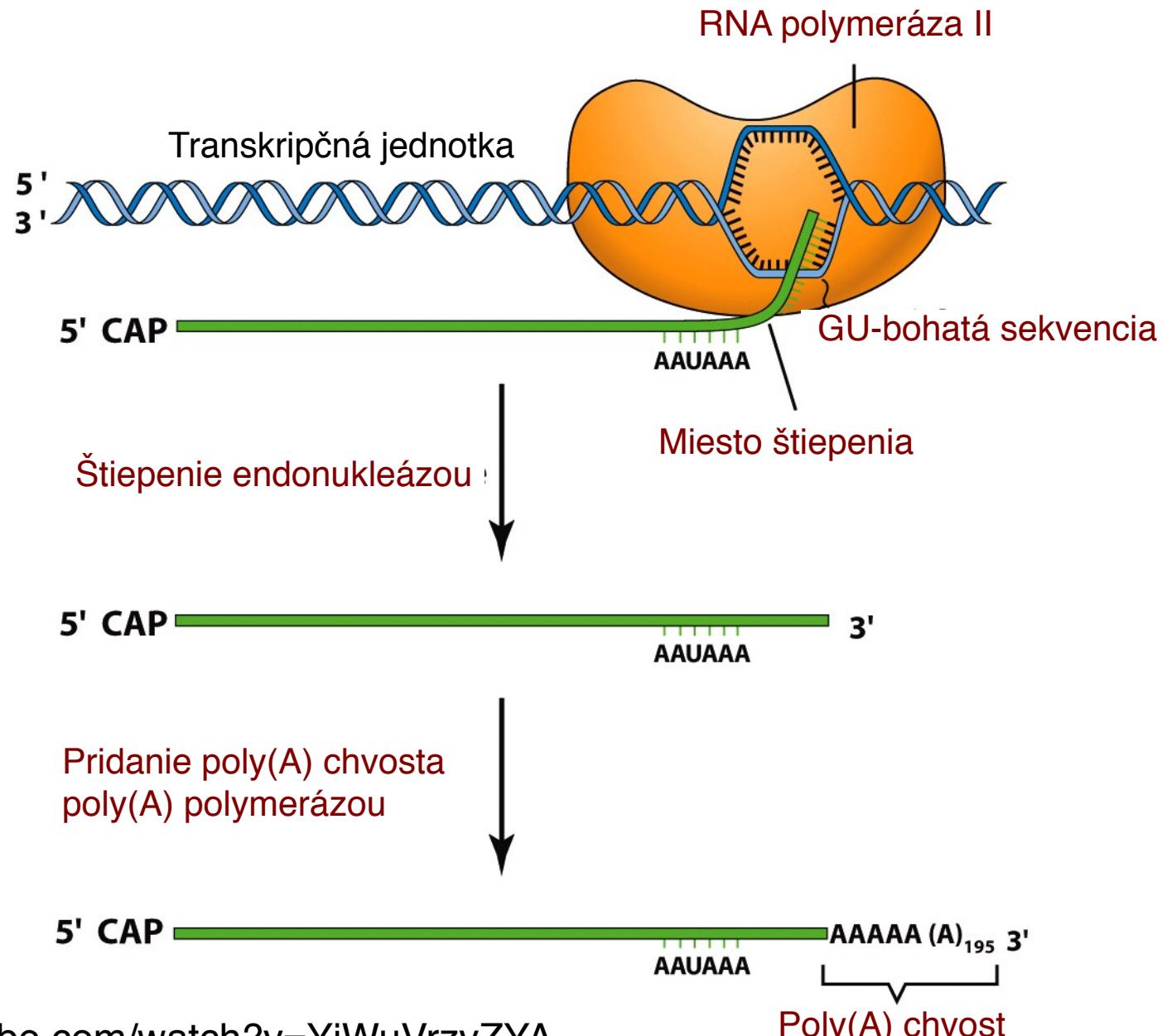
<http://www.youtube.com/watch?v=WsofH466lqk&NR=1>

<http://vcell.ndsu.edu/animations/transcription/movie-flash.htm>

Post-transkripčné úpravy RNA u eukaryotov

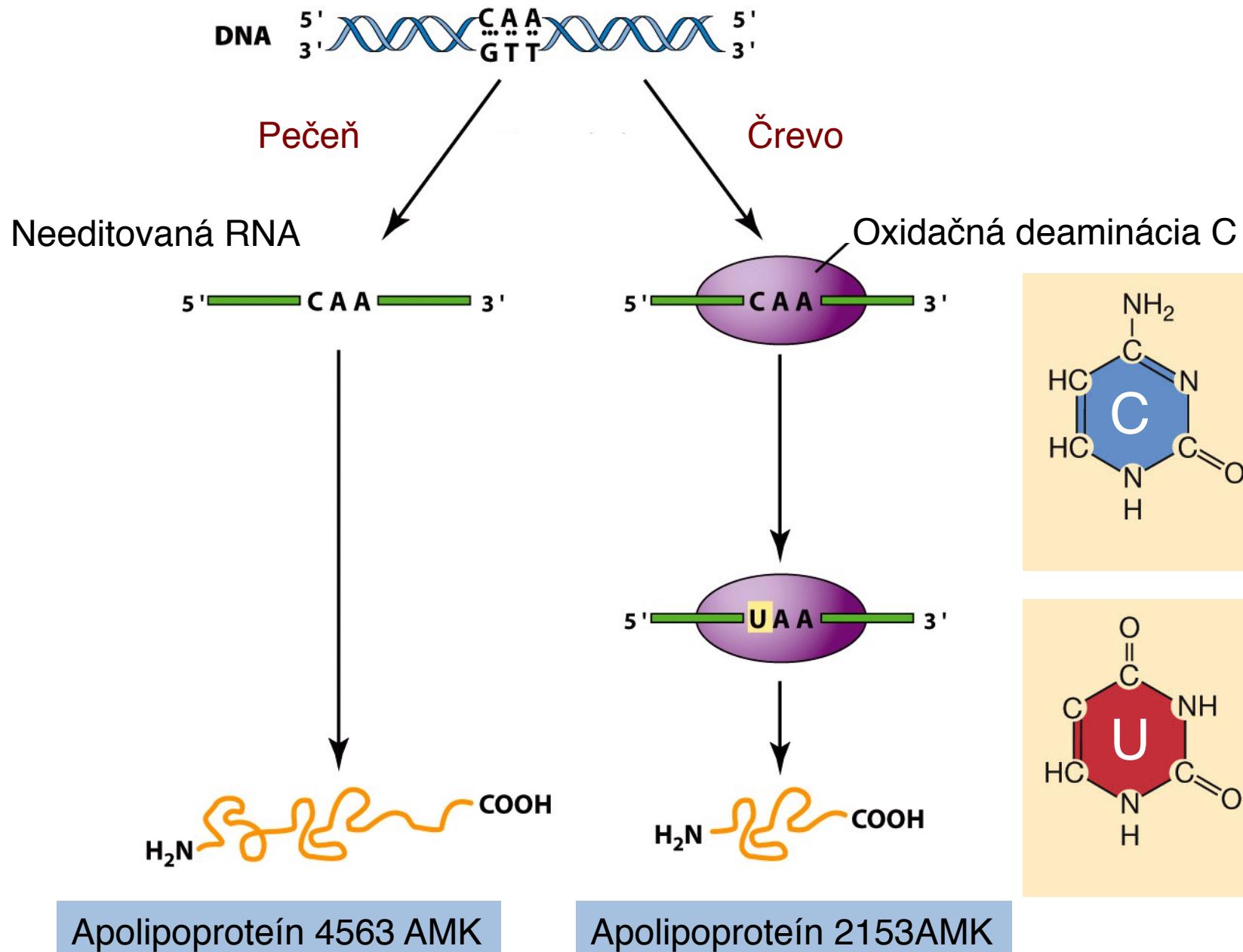
Na 3' koniec pre-mRNA je pridávaná poly(A) sekvencia

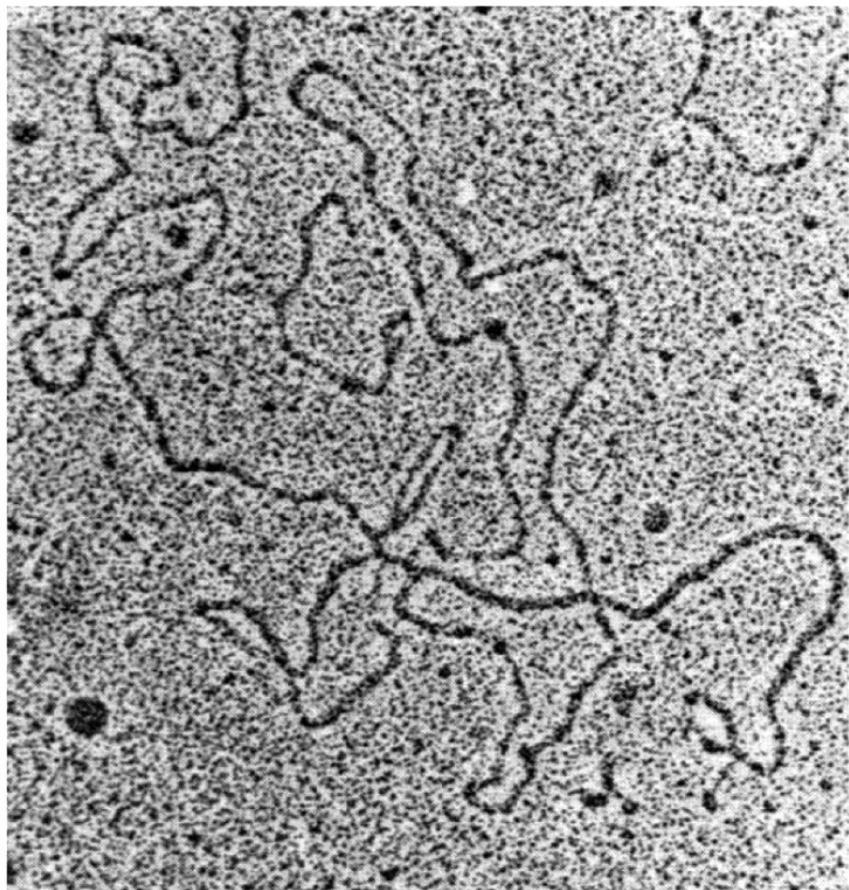
<http://www.youtube.com/watch?v=YjWuVrzvZYA>

<http://vcell.ndsu.edu/animations/mrnaprocessing/movie-flash.l>

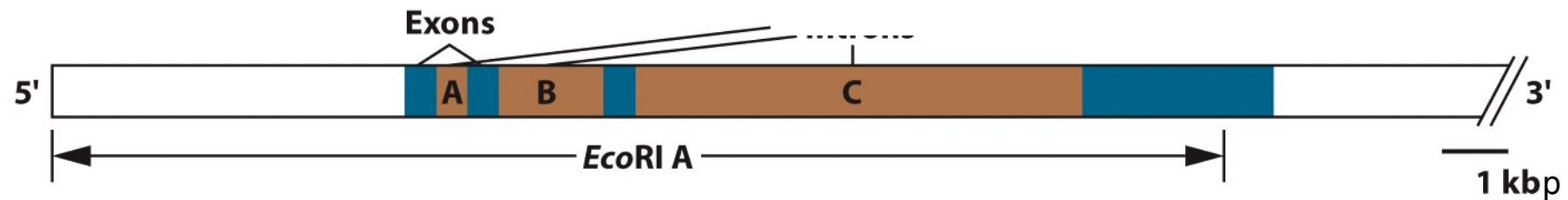
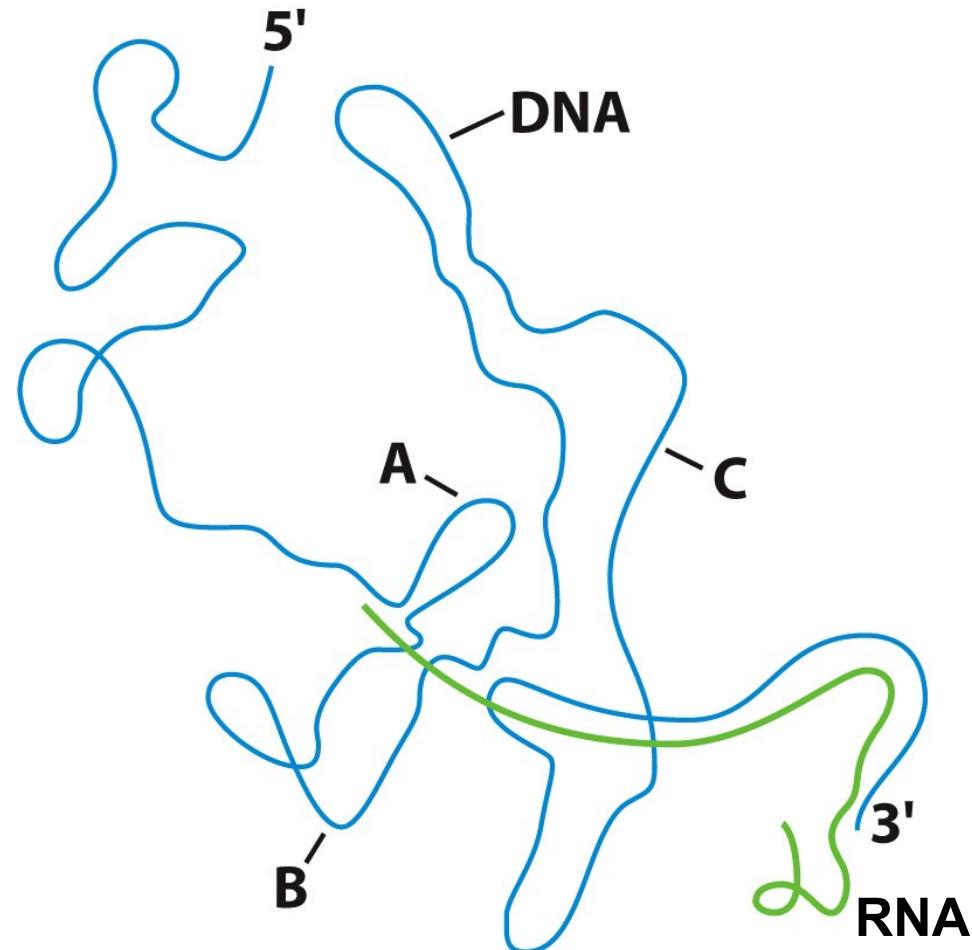
RNA môže byť pred transláciou editovaná

Eukaryotické gény súčasto prerušené intrónmi

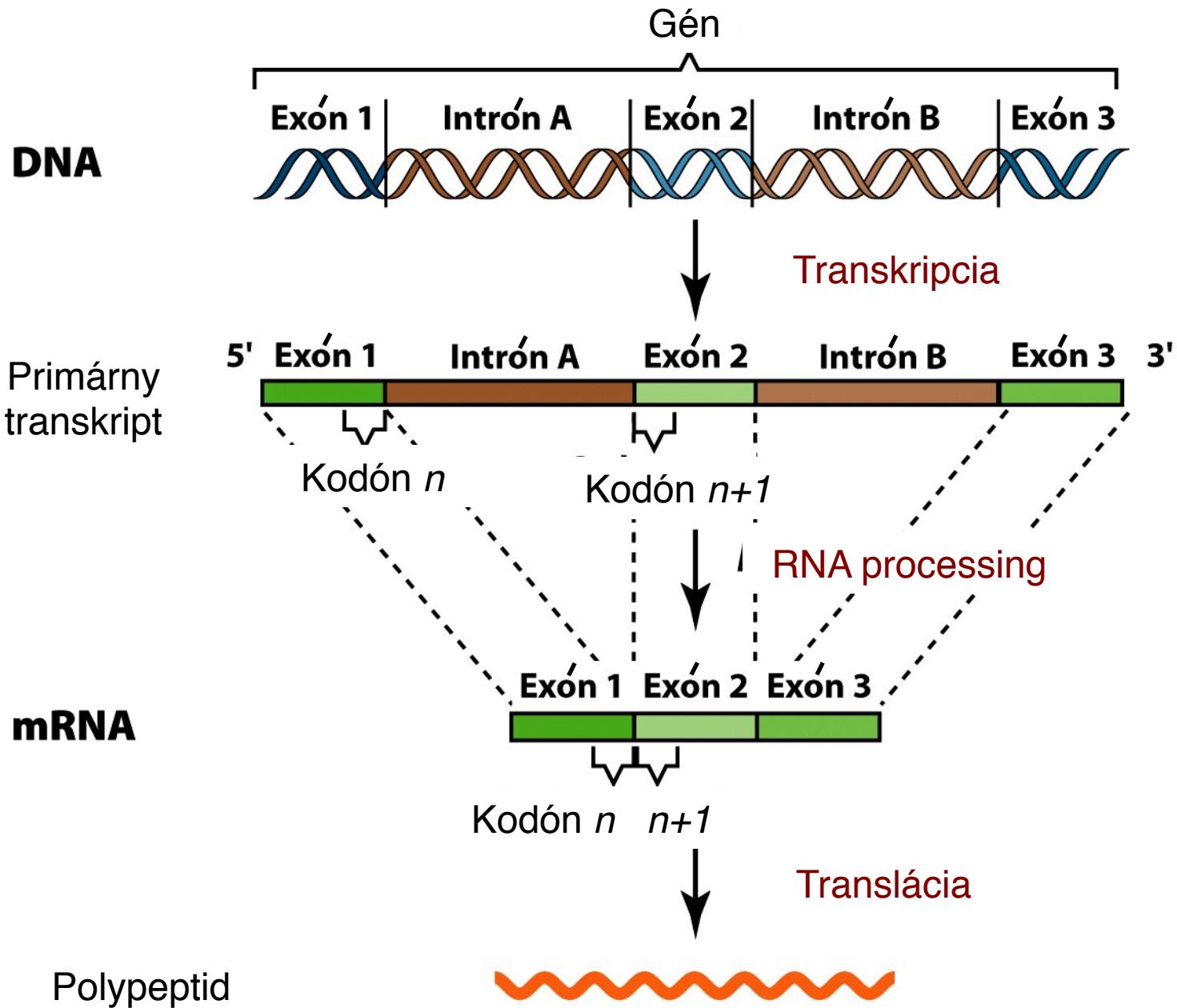

S. M. Berget, C. Moore, P. A. Sharp, 1977. Spliced segments at the 5' terminus of adenovirus 2 late mRNA, *Proc. Natl. Acad. Sci. USA* 74:3171-3175.

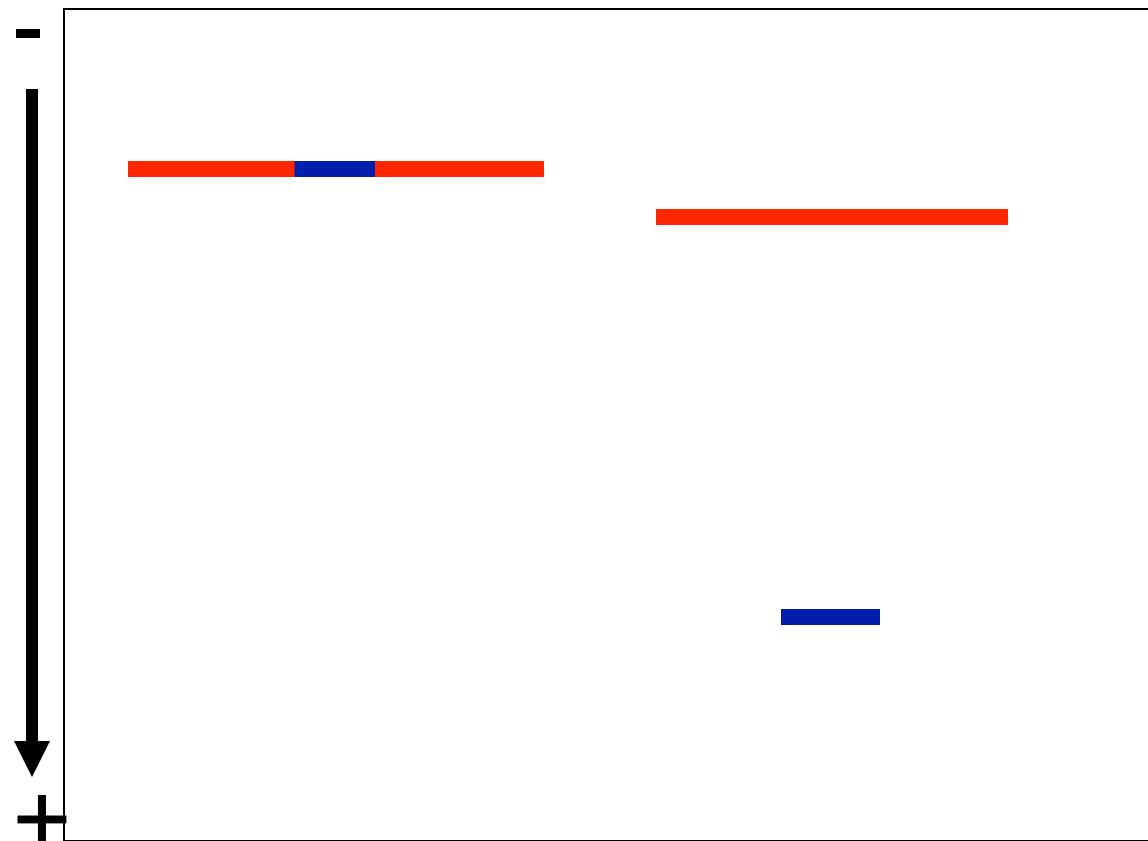
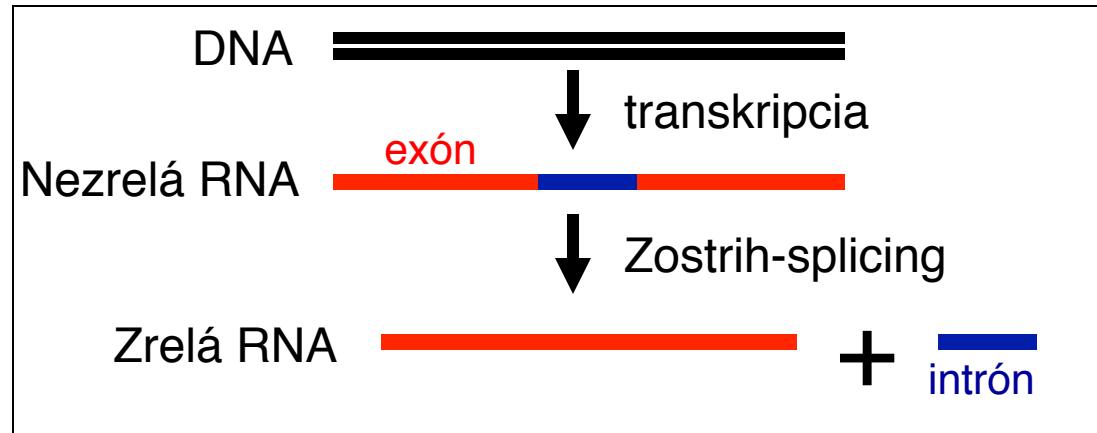

Lokalizácia exónov a intrónov v genóme adenovírusu

Intróny sú z pre-RNA vyštiepené v procese *splicingu*-zostrihu

pre-rRNA *Tetrahymena thermophila* je zostrihnutá
autokatalyticky, bez asistencie proteínov

Objav katalytických RNA (ribozýmov): Nobelova cena za chémiu 1989

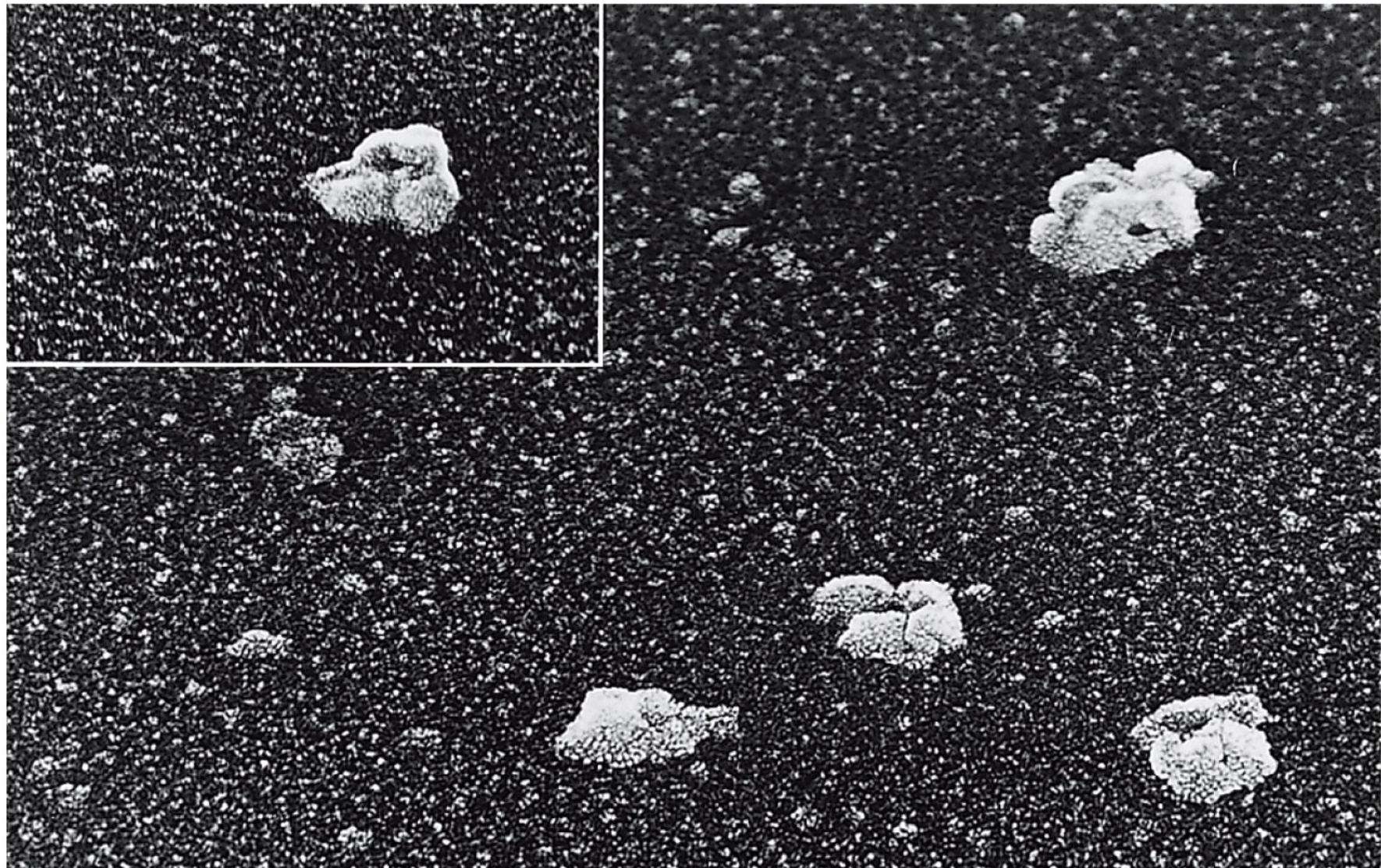

Thomas R. Cech

Sidney Altman

Zostrih intrónov pre-mRNA je katalyzovaný spliceozómom

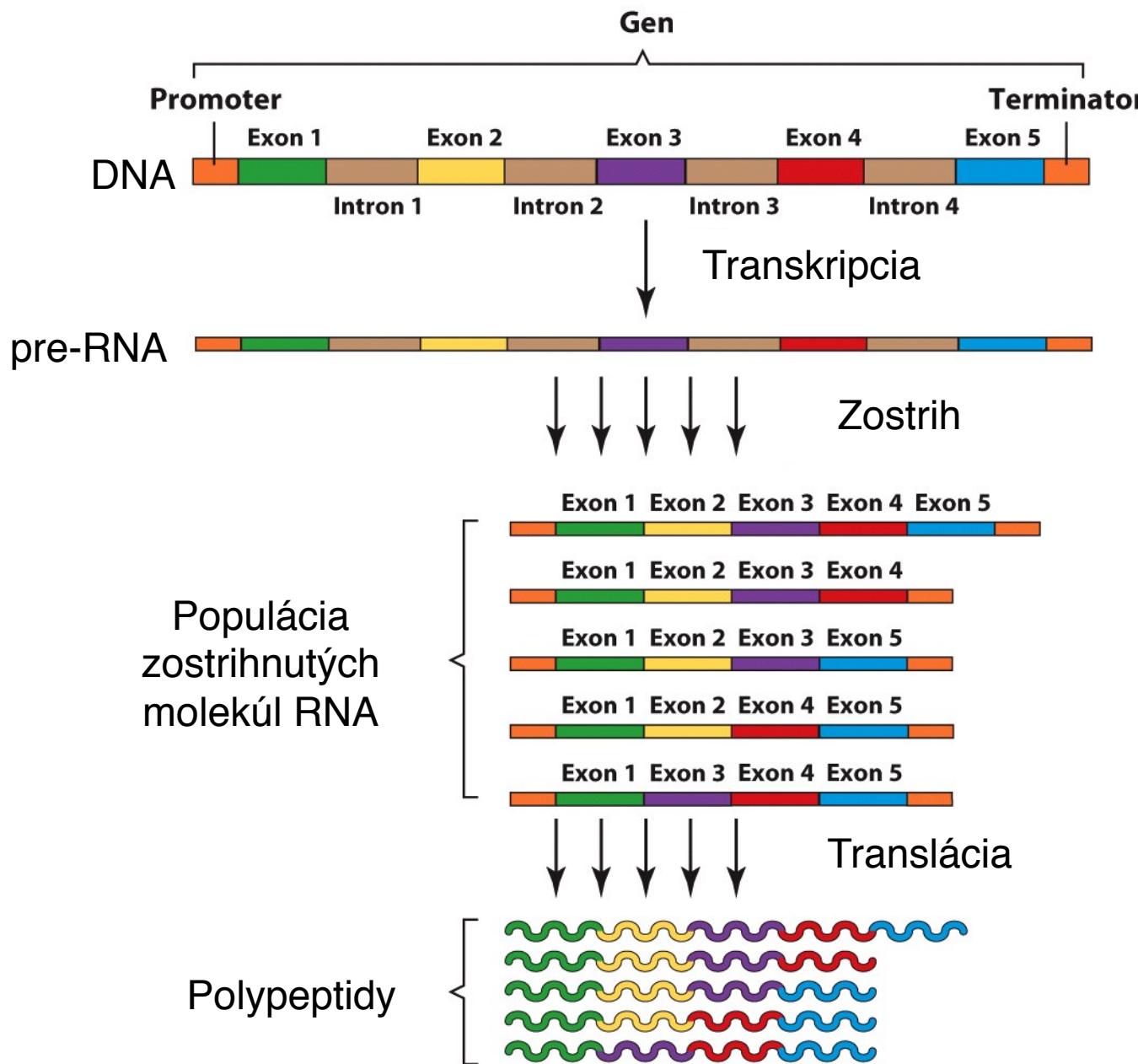
http://www.youtube.com/watch?v=FVuAwBGw_pQ

<http://vcell.ndsu.edu/animations/mrnasplicing/movie-flash.htm>

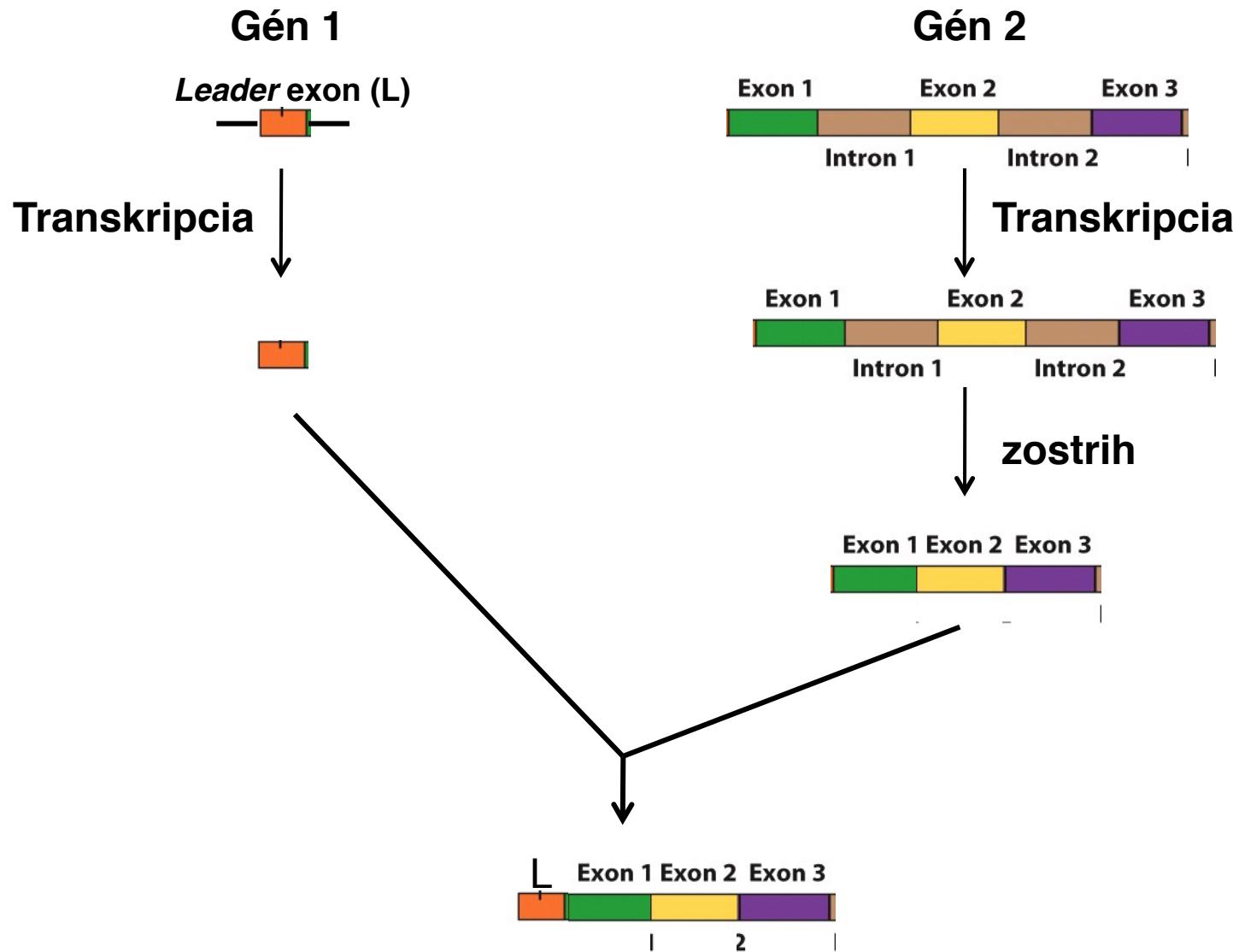
Courtesy Jack Griffith, Lineberger Comprehensive Cancer Center, University of North Carolina at Chapel Hill

10 nm

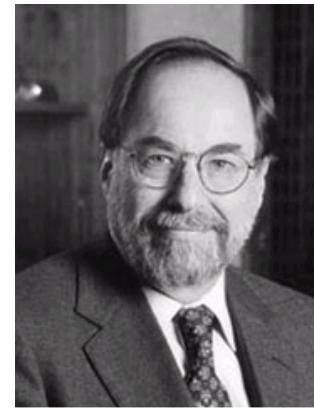
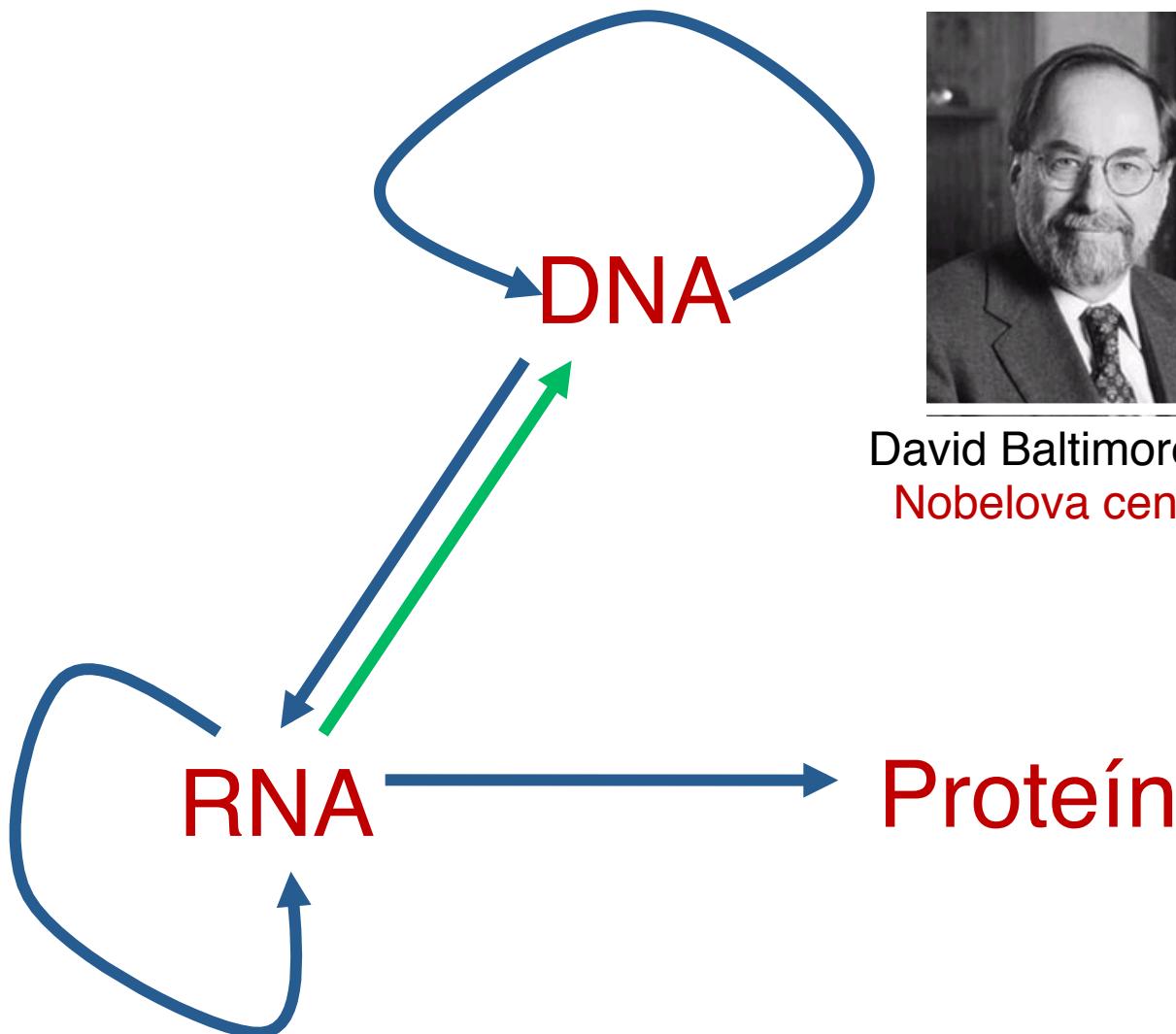
Alternatívny zostrih intrónov eukaryotických génov môže viest' k produkcii viacerých proteínov z jedného úseku DNA

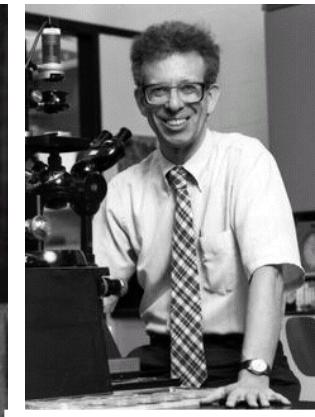
Trans-splicing kombinuje exóny z dvoch rôznych génov

Reverzná transkripcia je nástrojom životného cyklu retrovírusov

David Baltimore

Howard Temin
Nobelova cena za chémiu 1975

Životný cyklus retrovírusov je v súlade s centrálnou dogmou

Analógy báz ako liečivá (AZT, ddC, ddl)
RT: 1 chyba na 5000 nukleotidov
DNA polymeráza: 1 chyba na 10^6 nt

